

**Borbás László, Herzog Csilla, Szíjártó Imre, Tóth Tibor**

# **A médiaoktatás beágyazottsága a magyar közoktatásban**

## **Iskolai terepmunkák tanulságai**

**SZÉCHENYI 2020**

## Bevezetés

Kutatócsoportunk korábbi projektjében általános és középiskolás diákok mozgóképértési stratégiáit vizsgáltuk.<sup>1</sup> Jelen tanulmányunk egy új projekt kutatási program keretében készült.<sup>2</sup> Kutatásunk célja, hogy a digitális fordulat hatására bekövetkezett változásokat a mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgy iskolai beágyazottsága összefüggésében vizsgáljuk meg. 2015 tavaszán és őszén három iskolában végeztünk többféle terepmunkát<sup>3</sup>: az iskolai légkört és az iskola dokumentumait vizsgáltuk meg, interjúkat készítettünk a mozgóképkultúra és médiaismeret tanáraival, továbbá meglátogattunk három tanórát. A vizsgálatot három, filmre rögzített fókuszcsoporthoz tartozó interjúval egészítettük ki – a szülőkkel folytatott beszélgetések alapján körvonalazódhat a családok médiakultúrához és az iskola médiaműveltség területén felmutatott fejlesztőmunkájához való viszonya.

### 1. Médiatudatosság és digitális műveltség – elvek és célok

A magyar oktatáspolitikai dokumentumokban hangsúlyt kap a tanulók médiatudatosságának és digitális kompetenciájának fejlesztése. Ezzel a tantervi szabályozás összhangban van az Európai Parlament és az Európai Tanács az élethosszig tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról szóló 2006. december 18-i 2006/962/EK ajánlásával (Recommendation 2006) és a nemzetközi szakirodalom legújabb eredményeivel. A magyar dokumentumok egyebek között James Potter eredményeivel mutatnak párhuzamot, Potter szerint ugyanis a médiaműveltség azon perspektívák készlete, melyeket aktívan használunk, amikor a tömegkommunikációs rendszerekkel kapcsolatba kerülünk, és a bennünket elérő üzeneteket értelmezzük (Potter 2014).

A jelenleg hatályos magyar Nemzeti alaptanterv szerint: *„Cél, hogy a tanulók a mediatizált, globális nyilvánosság felelős résztvevőivé váljanak: értsék az új és hagyományos*

---

<sup>1</sup>Борбаш Л., Сиярто И., Тот Т.: Стратегии восприятия медиятекстов учащимися восьмилетних и средних школ Венгрии. In: *Медиаобразование - Российский журнал истории, теории и практики медиапедагогике / Russian journal of history, theory and practice of media education* ISSN 1994-4195 No 4/2014 p92-108. [http://mediaeducation.ucoz.ru/load/zhurnal\\_quot\\_mediaobrazovanie\\_quot/6](http://mediaeducation.ucoz.ru/load/zhurnal_quot_mediaobrazovanie_quot/6)

Borbás László, Herzog Csilla, Racsko Réka, Szijártó Imre, Tóth Tibor: Médiatudatosság és médiaműveltség: összegző tanulmány. In: *Új kutatások a neveléstudományokban. Változó életformák, régi és új tanulási környezetek*. Szerk: Bárdos Jenő, Kis-Tóth Lajos, Racsko Réka. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság 2013. pp. 9-23. ISBN 978-615-5509-17-9 <http://real.mtak.hu/18397/1/Az%20%C3%A9nt%20k%C3%B6r%C3%BCIvev%C5%91%20h%C3%A1ll%C3%B3zatok.pdf>

Szijártó Imre: Strategies of moving image comprehension of students in primary and secondary education. In: *Kwartalniki nauk o mediach*. <http://knm.uksw.edu.pl/arttykul-2/>

Borbás, László, Szijártó, Imre, Tóth, Tibor: Moving Image Comprehension Strategies of Students in Primary and Secondary Education. In: <http://medienimpulse.at/> (megjelenés alatt)

<sup>2</sup> TÁMOP-422.D-15/1/KONV-2015-0027 Digitális átállás az oktatásban

<sup>3</sup>A kutatócsoport munkájában a tanulmány szerzői kívül részt vett: Lanszki Anita, Monory Mész András, Varjasi Tibor, Záho nyi-Ábel Márk.

*médiумok nyelvét. A médiatudatosságra nevelés az értelmező, kritikai beállítódás kialakítása és tevékenység-központúsága révén felkészít a demokrácia részvételi kultúrájára és a médiумoktól is befolyásolt mindennapi élet értelmes és értékelvű megszervezésére, tudatos alakítására. A tanulók megismerkednek a média működésével és hatásmechanizmusaival, a média és a társadalom közötti kölcsönös kapcsolatokkal, a valóságos és virtuális, a nyilvános és a bizalmas érintkezés megkülönböztetésének módjával, valamint e különbségek és az említett médiajellemzők jogi és etikai jelentőségével” (Nat-2012 /I.1.1. Fejlesztési területek – nevelési célok; a Médiatudatosságra nevelés fejezet/).*

Tanulmányunk másik kulcsfogalma a 2007-től kulcskompetenciák közé sorolt digitális kompetencia, amit a vonatkozó oktatáspolitikai dokumentum így értelmez: „*A digitális kompetencia felöleli az információs társadalom technológiáinak (a továbbiakban IKT) és a technológiák által hozzáférhetővé tett, közvetített tartalmak magabiztos, kritikus és etikus használatát a társas kapcsolatok, a munka, a kommunikáció és a szabadidő terén. Ez a következő készségeken, tevékenységeken alapul: az információ felismerése (azonosítása), visszakeresése, értékelése, tárolása, előállítás, bemutatása és cseréje; digitális tartalomalkotás és - megosztás, továbbá kommunikációs együttműködés az interneten keresztül.*” (Nat-2012 /II. Rész: Kompetenciafejlesztés, műveltségközvetítés, tudásépítés. II. 1. A kulcskompetenciák/)

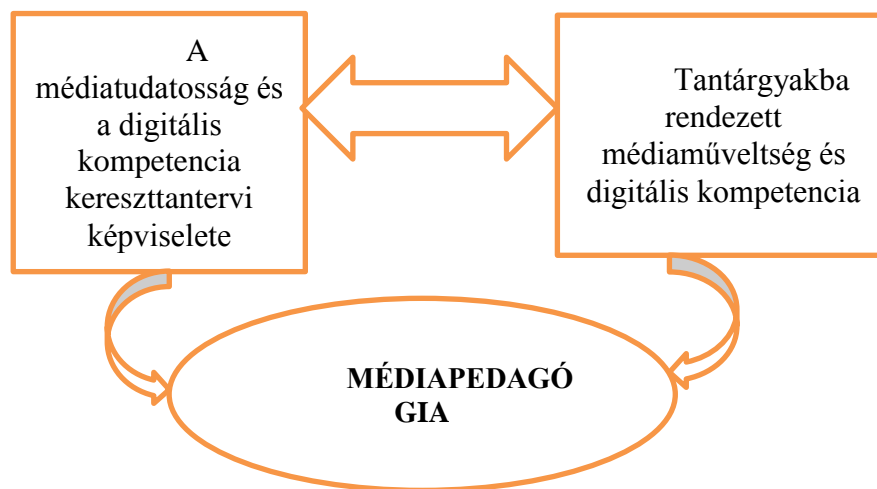
#### *A médiaműveltség és a digitális kompetencia a keresztntantervben*

Az iskolai tudás egyik tartószervezete a tantárgyakon belüli és tantárgyak közötti tartalmi összefüggések mintázata (Horváth 2013). Amikor egy-egy kompetencia, ismeret- vagy tudásanyagot beemelünk a nevelési-oktatási folyamat közös értékrendszerét tartalmazó, a közoktatás valamennyi szintjére vonatkozó keresztntantervi tartalmak közé, akkor ez azt is jelzi, hogy az adott terület fejlesztése ossztársadalmi elvárásként, általános nevelési célként fogalmazódik meg. A 2012. évi Nat-ban azt látjuk, hogy a médiatudatosságra nevelés és a digitális kompetencia is olyan közös értékként jelenik meg, mely a pedagógiai folyamatok egészét áthatja, és szorosan kapcsolódik más fejlesztési területekhez, nevelési célokhoz, illetve több kulcskompetenciához is.

A magyar közoktatásban a médianevelés, illetve a mozgóképkultúra és médiaismeret a 9. évfolyamig kizárólag keresztntantervi területként szerepel. Ezért is fontos a felismerés: a médiaműveltség és a digitális kompetencia fejlesztésére irányuló médiaoktatás alkalmas arra, hogy ösztönözzön a változatos munkaformákra és a különböző szakmódszertannal társuló tanórai és tanórán kívüli interaktív, alkotó tevékenységekre. A keresztntantervi jellegből

adódóan ugyanis egyéb tantárgyak keretei között biztosítható, hogy a tanulók különböző tanórákon sajátítsák el a digitális média instrumentális, kreatív és kritikai-reflexív használatát (Bokor 2015, 2012).

**1. ábra: A médiatudatosságra és a digitális kompetenciára nevelés tantárgyi és tanulászervezési módjai**



*Forrás: Horváth Zsuzsanna (2013, 20)*

*A médianevelés tantárgyi keretben*

A médiaértés fejlesztése – a médiatudatosságra nevelés, a digitális szövegértés és a mozgóképértés fejlesztése – mint keresztantervi terület láthatóan átfogja a hazai közoktatás egészét.

A kerettantervek kiadásának és jogállásának rendjéről elnevezésű rendelet melléklete tartalmazza az egyes iskolatípusokra, pedagógiai időszakaszokra, évfolyamokra, nevelési programokra, tantárgyakra vonatkozó, illetve egyes sajátos köznevelési feladatok teljesítéséhez szükséges kerettanterveket (Kerettanterv-2012).

A mozgóképkultúra és médiaismeret műveltségterület célja az oktatáspolitikai dokumentum szerint az alapvető médiaműveltség megszerzése, különös tekintettel a mozgóképi szövegértés fejlesztésére, a média társadalmi szerepének és működés módjának feltárására. A műveltségterület tartalmi elemei és fejlesztési céljai között egyaránt szerepelnek művészetpedagógiai, kommunikációs, társadalomismereti, illetve az anyanyelvi kultúrával kapcsolatos összetevők.

A mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgy elsődleges feladata tehát a médiaműveltség fejlesztése. A tárgy a gimnáziumban két különböző módon kap külön órakeretet. Táblázatos formában ezt a következőképpen jeleníthetjük meg.

Óratervezet a kerettantervekhez: 9-12. évfolyam, gimnázium

Tantárgyak	9. évf.	10. évf.	11. évf.	12. évf.
Vizuális kultúra	1	1		
Dráma és tánc / Mozgóképkultúra és médiaismeret*	1			
Művészetek**			2	2

\* A két tantárgy valamelyikének választása kötelező.

\*\*11–12. évfolyamon a négy művészeti tárgy (Ének-zene, Vizuális kultúra, Dráma és tánc, Mozgóképkultúra és médiaismeret) kerettanterveiből szabadon választhatóan tölthető fel a Művészetek órakerete.

#### *A médianevelés – néhány további szempont*

Hogy a médiatudatosságra nevelés és a digitális kompetencia tantervi céljai miképpen kapcsolódhatnak különböző kulcskompetenciákhoz, fejlesztési területekhez és nevelési célokhoz - a 2012-es Nat-ból szemezgetve - néhány lehetséges módot is megnevezünk:

- ***Állampolgárságra, demokráciára nevelés:*** a közösségi média számtalan lehetőséget kínál a participációra. Az ezzel járó hasznok, lehetőségek és kockázatok ismeretéhez elengedhetetlen a médiatudatosság. E kompetencia alapja az a sokféle képességre épülő készség, hogy az ember különféle területeken tud hatékonyan kommunikálni, figyelembe veszi és megérti a különböző nézőpontokat, tárgyalópartnereiben bizalmat kelt, és empátiával fordul feléjük;
- ***Az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőkészség fejlesztése:*** magában foglalja az esztétikai megismerést, illetve az elképzelések, képzetek, élmények és érzések kreatív kifejezésének elismerését, befogadását mind a hagyományos művészetek nyelvén, mind a média segítségével, pl. a modern művészeti kifejezőeszközök, a fotó és a mozgókép segítségével;
- ***Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése:*** A digitális média színterei egyben identitásalkotó és a társas kapcsolatok kialakítását és ápolását támogató eszközök, ezért központi célját képezik a médiatudatosságra nevelésnek is.
- ***Természettudományos és technikai kompetencia:*** A médiatudatosság fontos eleme, hogy fejlessze a tanulók kritikai érzékenységét az áltudományos és az egyoldalúan tudomány- és technikaellenes megnyilvánulásokkal szemben, és lehetőséget kínáljon a tudományos eredmények tanulási folyamatba való integrálására.

- **Hatékony, önálló tanulás:** Olyan alapvető készségek meglétét igényli, mint az írás, olvasás, számolás, valamint az IKT-eszközök használata. Az IKT bővíti a saját tanulás egyénileg és csoportban történő megszervezési lehetőségeit, ideértve a hatékony gazdálkodást az idővel és az információval. Különösen fontossá válik az egyéni szükségletek felismerése és a saját tanulási folyamat ismerete hagyományos és digitális környezetben egyaránt.
- **Anyanyelvi és idegen nyelvi kommunikáció:** A nyelvhasználat útján történő ismeretszerzés, tudáslétrehozás megköveteli a médiatudatos viselkedést, pl. különböző típusú szövegek, információk feldolgozása, megítélése, formálása, közvetítése esetén.

A továbbiakban néhány példával szemléltetjük a tanulmányunk középpontjában álló Mozgóképkultúra- és médiaismeret tantárgy médiatudatossággal és digitális kompetenciával kapcsolatos fejlesztési céljait.

- A digitális kompetenciával kapcsolatosan kiemelésre érdemesek az újmédiával kapcsolatos feladatok:

- a.) A kritikai készség fejlesztése, a médiatartalmak tudatos megválasztása;
- b.) A kereskedelmi kommunikációval és reklámmal kapcsolatos megfontolt fogyasztói szerep kialakítása;
- c.) A tudatos és kreatív részvétel az online kommunikációban;
- d.) A közösségi tartalmak előállításához kapcsolódó etikai szabályok elsajátítása, a felelősség és a tájékozottság fejlesztése;
- e.) Az e-szolgáltatások (pl.: *e-kereskedelem, e-bankolás, e-igazgatás*) igénybevétele a szerzői és személyiségi jogi normák ismeretében;

A 2012-es Nat-ban az is megfogalmazást nyert, hogy a fentebb megnevezett fejlesztési célok az életkori sajátosságok figyelembevételével, a tevékenység-központú, kreatív médiapedagógia eszközeivel érhetők el, élményt adó helyzetekben, játékos, alkotó vagy a disputa módszerre épülő feladatokkal, művek és műsorok feldolgozásával, önálló és csoportosan végezhető kreatív gyakorlatokkal.

## **2. A médiaoktatás helye az intézményekben**

A kutatás során három intézményben végeztünk terepmunkát. Az iskolai dokumentumok áttekintése után interjúkat készítettünk a vezetőkkel, illetve jegyzeteltük a helyszínen szerzett tapasztalatainkat – a médiaoktatás helyzetét tulajdonképpen az iskolai légkör összefüggésében vizsgáltuk. A médiatudatosság fejlesztését széles értelemben próbáljuk értelmezni, ezért a tantárgyi keretekben zajló munka mellett kitérünk a

médiaműveltség szintje emelésének más módjaira is: az iskolatévéről, az iskolarádióról, a filmklubozásról és egyéb, tanórán illetve iskolán kívüli tevékenységekről van szó. Az intézményekkel vagy a tanárokkal korábban is volt kapcsolatunk, tehát látogatásaink során az évek során kialakult kölcsönös bizalomra támaszkodhattunk. A három iskolában szerzett tapasztalatainkat a továbbiakban minden fejezetben hasonló szerkezetben értelmezzük.

### *Gimnázium egy alföldi nagyvárosban*

Az iskola bemutatását általános képpel kezdjük, majd fokozatosan haladunk a kommunikációs kompetenciák fejlesztésének helyzeté felé, ezután pedig felvázoljuk a mozgóképkultúra és médiaismeret tanításának gyakorlatát: áttekintjük a tantárgy helyzetét a helyi tantervben, a tanárellátottságot és a tantárgy szerepét az érettségi rendjében.

Az 50-es évek közepén alapított iskola a 90-es évek közepén költözött új épületbe, miután eredeti épületüket visszaadták az egyháznak. Létszámában, méretében, felszereltségében és szakmai programjában a megye iskolahálózatának egyik meghatározó középiskolájáról van szó. A dokumentumok szerint a gimnázium erősségei az alábbiak: sok jó képességű tanuló, a kiváló tárgyi feltételek és az elhivatott, jól felkészült pedagógusok. A kommunikációs kultúra értelmezése az iskola dokumentumaiban így jelenik meg: a kommunikációs kultúra a megismerést, a tanulást, a tudást, az emberi kapcsolatokat, az együttműködést, a társadalmi érintkezést szolgáló információk felfogása, megértése, szelektálása, elemzése, értékelése, felhasználása, közvetítése, alkotása. Összetevői a szimbolikus jelek útján történő, a képi, valamint a mozgásban, a tevékenységben, a magatartásban megnyilvánuló kommunikáció képességei. A kommunikációs kultúra részben a műveltség, a tudás alapja, részben az egyén szocializációjának, a társadalmi érintkezésnek, az egyéni és közösségi érdek érvényesítésének, egymás megértésének, elfogadásának, megbecsülésének döntő tényezője. Központjában az önálló ismeretszerzés, véleményformálás és kifejezés, a vélemények, érvek kifejtésének, értelmezésének, megvédésének a képességei állnak. Mindezek elsősorban az anyanyelv minél teljesebb értékű ismeretét kívánják. Napjainkban értesüléseink túlnyomó részét nem személyesen hozzánk intézett üzenetekből merítjük, hanem mesterséges közvetítő rendszerek útján. A tömeges passzív információfogyasztás az életvitel és a gondolkodás torzulásához vezethet. Ezért az iskolának az új audiovizuális környezetet értő, szelektíven használó fiatalokat kell nevelnie.

A médiatudatosság fejlesztésének szinterei: a gimnázium iskolaújságjában az aktuális ünnepekről, az iskola életéről, a versenyeken elért eredményekről találunk cikkeket, információkat, grafikák színesítik az oldalakat. A nyolcadikosok felvételijére, a végzős

tanulók ballagására különszámokat is adnak ki, gyakran elektronikus formában. A rádió közérdekű információkat közöl. Az órák közötti szünetekben a diákok szívesen hallgatják a Sulirádió stábjá által összeválogatott zenét is. Az iskolai videólánc legnagyobb haszna a különböző műsorok bemutatásában van. Az itt látható műsorokat főként diákok készítik, tanári segítséggel. Nemcsak arra figyelnek a készítők, hogy a műsor jó, színvonalas legyen, de ráébredhetnek a képpel, filmmel foglalkozók felelősségére is. Az iskolában folyó filmes képzés fejlődése illeszkedik az országos folyamatokba. A filmklubos foglalkozások célkitűzése: tanuljanak meg a középiskolás diákok látni, alakuljon ki bennük bizonyos formakultúra, amely hozzásegít az értékes és az értéktelen, a művészi és a tucatáru közötti választáshoz; formálódjon ki az elemzési apparátus, amelynek segítségével megteremthető a mozgóképről beszélgetés készsége; a diákok szerezzenek ismereteket a film és a televízió világáról.

A mozgóképkultúra és médiaismeret tanítását két szakképzett pedagógus látja el. Az egyik magyar nyelv és irodalom-országi nyelv és irodalom-mozgóképkultúra és médiaismeret szakos tanár, szakvizsgázott pedagógus, a másik földrajz-mozgóképkultúra és médiaismeret szakos tanár, szakvizsgázott pedagógus. Valamennyi osztályban heti két óra van, a 12. évfolyamon két órás középszintű érettségi előkészítőt tartanak mozgóképkultúra és médiaismeretből.

#### *Kisvárosi gimnázium az ország északkeleti részén*

Az iskola Északkelet-Magyarország egyik legfiatalabb középfokú oktatási intézménye. Az új épületben 1993-ban kezdődött el az oktató-nevelő munka, így a nagy hagyományokkal rendelkező egyházi gimnázium mellett jelent meg ez az új iskola.

Az intézményben folyó tevékenység legfontosabb célkitűzése a diákok korszerű általános műveltségének megalapozása, a modern ismeretszerzési készségük kialakítása, és a felsőfokú intézményekbe történő sikeres felkészítés biztosítása. Fontosnak tartják olyan értékrend átadását is, amelyben központi szerepet kap mások tisztelete, a tudás és a kreativitás becsülete, a nemzeti-, kulturális hagyományaink ápolása, a jó hangulat kialakítása.

Az iskola oktatási, nevelési céljai, feladatai között helyet kapott a médiatudatosságra nevelés. A mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgynak nincs terme, ezeknek az óráknak a rajzterem ad helyet. A gimnázium hatalmas aulájában gyakran láthatók képzőművészeti kiállítások.

A gimnázium tanulóinak létszáma évről-évre kismértékben csökken, de még mindig van túljelentkezés. Több év tapasztalata, hogy a jelentkező diákok felkészültsége egyre



gyengébb. Az intézmény igazgatója a létszám és a színvonal csökkenését a térségből történő elvándorlásnak tudja be. A kisváros nagy történelmi és kulturális hagyatékkal rendelkezik, de a kisvárosi lét és a vonzáskörzet elmaradottsága nagy hátrányt jelent a megkérdezettek szerint. A megkérdezettek ugyanakkor kiemelik: a diákok elzárt településekből érkeznek, a szó jó értelmében vet konzervatív szokásokkal. Az iskolavezető elmondása szerint nincsenek jelentős fegyelmezési problémák, a gyerekeknek nagy az igényük a tudás megszerzésére.

A szakos ellátása teljes, de utánpótlási problémák vannak a fizika és a matematika tantárgyak ellátásában, ezeket az órákat már nyugdíjas korban levő szaktanárok tartják. Hasonlóan nehéz biológia, kémia tanárt is találni, mert kevesen végeznek ilyen szakosak a felsőoktatásban. Egyes szakterületeken abból adódnak problémák, hogy a kollégák elmennek a versenyszférába. Ilyenek a nyelvtanárok, informatikusok, zenészek. A médiatanár munkájával, aki a vizuális kultúrát is tanítja, az intézmény vezetője nem elégedett, amennyiben lesz megfelelő felkészültségű jelentkező, a jövő tanévtől új kolléga fogja betölteni az állást.

A médianevelés alapvetően két tantárgyban jelenik meg, a vizuális kultúrában illetve a mozgóképkultúra és médiaismeretben. A helyi tanterv a vizuális kultúra tantárgyra vonatkozóan a következőket tartalmazza: „A vizuális kultúra tantárgy kevésbé hagyományos, azonban szükség szerint korszerű tartalmait a képzőművészetén kívül a vizuális kommunikáció és a tárgy- és környezetkultúra, amelyek határozott célul tűzik ki a médiatudatosság fejlesztését, illetve a fenntarthatóság, környezettudatos szemlélet erősítését. A médiatudatosság fejlesztésének egyre fontosabb aspektusa a vizuális megfigyelés és értelmezés segítségével megvalósuló médiahasználat és médiaértés. Ebből következően a mozgóképkultúra és médiaismeret bizonyos vizuális kultúrához kapcsolódó fejlesztési követelményei is itt jelennek meg, külön tematikai egységekben” Tehát részben a vizuális kultúrába integrálva is lehetőség nyílik a médiatudatosság alakítására.

Az iskolába érkező diákok médiaműveltsége magán viseli a térség szociokulturális állapotát. A diákokat az internetre szorító, gyors, de gyakran felületes mozgókép-fogyasztási szokások jellemzik az igazgató elmondása szerint. A tantestület tapasztalata alapján nehéz a tanulókat hosszabb, komolyabb figyelmet igénylő filmek megnézésére rávenni.

A gimnázium a média oktatására alkalmas eszközökkel jól ellátott. Van kis stúdió, és csak a szakkör munkáját szolgáló, a felvételek készítésére és az utómunkára alkalmas eszközök. Ezek mellett a számítógépes tanterem is bekapcsolható a médiaórák gyakorlati

munkájába. Az intézmény tantermeiben beépített módon kialakításra került a prezentálást, vetítést biztosító eszközök rendszere: számítógép, projektor, vetítésre alkalmas felület.

A gimnáziumban a 10. osztályban, heti egy óra keretében lép be a mozgóképkultúra és médiaismeret óra. A tanórák mellett működik média szakkör is, melyet a városi televízió munkatársa vezet. A szakkör főleg televíziós műfajok gyakorlatára épül: többkamerás felvétel, hírsanyagok készítése. Arra van mód, hogy a gyakorlottabb tanulók a televízió számára nyersanyagot és kész hírsanyagot is készíthetnek. A televízió továbbá arra is lehetőséget ad, hogy a jobban sikerült, nem televíziós filmek bekerüljenek a tévé műsorába. Az iskola vezetése szeretné, ha a televíziós műfajok (főleg a híradózás) túlsúlya csökkenne a szakkör munkájában és nagyobb teret kapna film, a művészi kísérletezés. Ehhez viszont nem áll rendelkezésre képzett szakember.

A gimnáziumban iskolaújság nincs. A kollégiumban néhány évig viszont volt diákok szerkesztette lap, de megszűnt, mert a megvalósításhoz szintén csak nincs felkészült tanárkolléga. Az iskola vezetése felvetette egy online csatorna létrehozását, így időtől függetlenül és nagyobb körben lennének nézhetőek a diákmunkák. A gimnázium saját honlappal rendelkezik, nem diákok szerkesztik.

Nehézséget jelent a tanárok szerint, hogy órákon nem lehet hivatkozni az adott tantárgyhoz köthető filmekre, mert az ideérkező diákok olyan környezetből érkeznek, hogy ott nem néztek, néznek ilyeneket. Ennek ellenére a médianevelés lehetőségeivel más órákon is élnek a tanárkollégák. Gyakran előfordul, főleg a humán (pl. történelem, magyar, filozófia) tárgyakon belül, hogy filmeket néznek a diákok.

A város megtartotta moziját. Filmklub ugyan nincs, de ha filmes rendezvény van a városban, a diákok részt vesznek rajta. A kollégium életében csak spontán módon van jelen a filmnézés, televíziózás.

Fejlesztendő területnek tekintik a mozgóképkultúra és médiaismerettel kapcsolatos munkát: alkalmas szaktanár felvétele, a szakköri munka bővítése, illetve a kreatív, kísérletező filmezés meghonosítása, a televízióval meglévő kapcsolat fenntartása, a médianevelés lehetőségeinek kihasználása más tantárgyak kereteiben.

#### *Kisvárosi középiskola az Alföld északi részén*

A város 17 ezer lakosú, arculatában, szerkezetében és építészetében a mezőgazdasági, a fejlett ipari, valamint a kulturális-turisztikai jegyek egyaránt tükröződnek. Az autópálya és a vasútvonal közelsége gazdaság-földrajzi értelemben is előnyös helyzetet teremt. A város

kistérség gazdasági, kereskedelmi, kulturális és idegenforgalmi központja. Ide koncentrálódik a szakképzés jelentős része. Napjainkban fejlődő lélekszámú város, piaca élénkül és az idegenforgalom is fellendülőben van.

Az iskola épülete 1914-15-ben készült el. Jelentős korszerűsítés a 70-es évek elején zajlott. Az intézmény bővítését jelentette egy új tornaterem kialakítása 1993-ban. Az osztálytermek mellett sikerült kialakítani természettudományi, művészeti, történelmi, nyelvi, földrajzi szaktantermeket, valamint a modern kor követelményeinek megfelelően öt számítógépterem is rendelkezésre áll.

Rajz és vizuális kultúra, ének-zene, zeneirodalom, népismeret, honismeret, tánc és dráma, mozgóképek és médiaismeret tantárgyak szerepelnek képzési rendszerükben. A mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgyat rajz és vizuális kultúra szakos tanár tanítja, aki grafikai tervezőként is dolgozik: magyar és külföldi zenekaroknak készített lemezborító-terveket.

### **3. A szaktanárok szemével: az interjúk tanulságai**

A vizsgált három iskola egy-egy médiatanárával készítettünk interjút egységes kérdéssor alapján. A interjúk eredményei alapján a három tanárt szellemiségük és tevékenységük alapján próbáljuk meg jellemezni.

#### *A magyar nyelv és irodalom mint kiindulási pont*

Az első kolléganő 1990-ben szerzett diplomát a már bemutatott alföldi nagyváros egyetemének magyar-országi szakján, majd ugyanott végzett mozgóképek- és médiakultúra szakirányú továbbképzési szakot, illetve egy szakmai szervezet képzésén mediakommunikátor képesítést szerzett. Az iskola igazgatójának ösztönzésére került kapcsolatba a mozgóképkultúra és médiaismeret tantárggyal, miután az előző tanár elment, és ellátatlan órák maradtak az iskolában; egy beindult programot és kész tantervet kellett átvennie. A felkérés előtt is érdeklődött a tárgy iránt, tehát az igazgató ennek tudatában bízta meg a tárgy oktatásával. A tapasztalataink szerint az országban sok tanár járt be hasonló pályát: a film és a média iránt érdeklődő bölcsészek hasonló módon bővítik a tevékenységüket. Interjúalanyunkat az iskola elengedte, amikor a két képzésre járt. A munkaközösség emlékei szerint kevésbé támogatta. A megyei pedagógiai intézet a 90-es évek közepén segített a szaktanácsadói révén, utána nem. A szaktanácsadó most is segítőkész, a városban és a környéken dolgozó kollégákkal van együttműködés – közülük néhány a képzéseken csoporttársa volt.

Az iskolában nagy hagyománya van a terület tanításának: a 60-as években a filmesztétika klasszikus formáját tanította egy kolléganő magyartanárként, majd 1993-tól minisztériumi engedélyt kaptak a tárgy tanítására és az érettségire.

Az iskolában meglehetősen fejlett és differenciált a mozgóképkultúra és médiaismeret oktatása: a tárgy minden tanuló számára kötelező önálló tantárgyként heti 1 órában a 12. évfolyamon. Ezen kívül érettségi előkészítő van a 11-12. évfolyamon heti 2 órában. Ezt az óraszámot két tanár tudja ellátni. A tanulók az önálló tantárgyi keretben jegyet kapnak – az interjúalany ezt nem tartja jónak, mert 12. évfolyamon nem szerencsés a gyerekeknek rossz jegyet adni. Az önálló tantárgyi keretben az iskola összes tanulója tanulja a tárgyat, ez tehát az iskola tanulóinak száz százaléka. Évfolyamonként hét vagy nyolc osztály van a-tól g-ig vagy h-ig, osztályonként körülbelül harminc diák – ez összesen kétszáznál több gyerek egy tanévben. Ez azt jelenti, hogy a kötelező óra hét vagy nyolc órát ad ki egy tanévben. Az érettségi előkészítő fakultáción régebben harminc fölött volt a létszám, most 10-12 gyerek van a két évfolyamról – az érettségizők száma 7-10 között van tanévenként (2-3 diák érettségi előkészítő nélkül megy érettségizni). A csökkenés oka a tanárnő szerint az, hogy az emelt szint jobban vonzotta a diákokat, mert bizonyos szakokon elfogadták pontvivő tárgyként – ez 2009-ig jól ment. Az érettségi előkészítő heti két órát jelent, összesen tehát nagyjából heti tíz órát ad a tantárgy, ez körülbelül egy tanár fél óraszámára. Mindkét tanár tanítja a másik szakját is (magyar nyelv és irodalom illetve földrajz), az interjúalany továbbá az Arany János tehetségfejlesztő Program felelőse. Interjúalanyunk a tárgy tanítását 1998-ban kezdte, tehát ekkor nyolc éves gyakorlata volt tanárként. A képzettségét ezután szerezte meg. Ezek alapján a tanároknak abba a csoportjába tartozik, amelynek képviselői néhány éves tanári gyakorlattal illetve előzetes tudással és érdeklődéssel kezdték tanítani a tárgyat. A kétszintű érettségít 2005-től csinálja. Elmondása szerint a magyar nyelv és irodalom illetve a mozgóképkultúra és médiaismeret tanításának feladatai között sok a hasonlóság: ennek alapja a két kifejezőkészlet rokonsága (kulcsfogalmak a tanárnő szerint: metafora, formanyelv, műnemek és műfajok, képszerűség); ezen kívül módszertanilag is vannak hasonlóságok.

Tankönyv nincs, az emelt szintű érettségi eltörlése óta nincs szükség rá. A kislexikon szócikkeit használják. Internetes kivonatok használnak a tankönyvből, ezek a tankönyv egyszerűsített változatai. A tankönyv szövege rendkívül bonyolult, a tankönyvek nyelvezete nem tisztult a sok kiadás hatására. Az OKTV-re nem mennek a gyerekek, mert nincs tétje, nem számít sehova, nincs külső motiváció. A végzősök közül néhányan a szakmában dolgoznak, például tévésként vagy újságíróként.

A „Milyen újdonságokat lát a tárgy tanításában?” kérdésre azt válaszolta, hogy sokkal jobban érdekli a gyerekeket, a mozgókép egyre inkább szocializációs tényezővé válik, egyre több a gyerekek előismerete. A módszertani szempontok közül az alábbiakat emeli ki: sikeresebb a szemléltetés, a téma is szakmai frissítést jelent; fontosnak tartja az IKT-használatot. A tantárgy tanításában szerzett tapasztalatok megítélése szerint visszahatnak a magyartanításra – nyitottabbá vált a saját eredeti szakja felé. A médiatanár szerinte a témából eredően megengedőbb, mert a magyartanárokon nagyobb a teher a tantárgy komolysága, hagyományai és az érettségi miatt. A magyarhoz szigorúság kell a kötelező érettségi miatt – a bemenet és a kimenet is más. A médiát lehet szabadabban kezelni, ez könnyebbséget jelent.

A gyerekek részéről nem tapasztalt ellenállást, pedig a gyerekek nagyon erősen válogatnak a feladataik között, csak azt csinálják, ami nagyon kötelező. A gyerekek szívesen járnak, ami például az ének-zenével összehasonlítva nagyon kedvező – a hasonló helyzetben levő ének-zenét nem szeretik. A gyerekek között vannak naiv médiarajongók és vannak nagyon képzetek. Össze tudják kötni az iskolában tanultakat a hétköznapi kultúrával. Érdekes tapasztalat, hogy a diákok körében egyre csökken a rendezői nevek ismertsége és tekintélye. Tulajdonképpen minden osztály nagyon jól viszonyul a tárgyhöz, valamennyi osztály más-más okból.

A szülői visszajelzésekkel kapcsolatban a következőket fejtí ki: az emelt szintű érettségi időszakában többször megjelentek a szülők, de heti egy órás tantárgy annyira nem érdekli őket. Előfordul, hogy megköszönik a tantárggyal kapcsolatos munkát. Az a tapasztalat, hogy a szülők akkor érdeklődnek és akkor jelennek meg, ha gond van – ha rendben megy a dolog, akkor nem érdeklődnek. Általában jó visszajelzések vannak. Ha nem jönnek, az azt jelenti, hogy jó a visszhangja a tantárgynak. Visszajelzések: háborús filmek, krimik – ezek a témakörök ragadják meg a figyelmüket, ezek konkrét esetek.

Az iskola felszereltsége kiemelkedő – saját projektor, laptop, ezeket a magyarórákon is használják. Van wifi, saját dvd-tár, interaktív táblák.

A „Hogyan látja a tantárgy vagy a terület jövőjét?” kérdésre a tapasztalt és sikeres szaktanár azt válaszolta, hogy borúlátó a tantárgy jövőjével kapcsolatban: nincs emelt szintű érettségi, a szakokat visszaszorítják az egyetemen, a tankönyvek egyre jobban elszakadnak a középiskolásoktól – pedig az érdeklődők szívesen tanulnának, a többieknek pedig szélesíteni szükséges a világlátásukat. A kerettanterv heti két órás megoldását jónak tartja.

*Pályakezdő tanár, szakirányú képzettséggel*

Interjúalanyunk 2015 februárjában szerezte meg tanári (MA) diplomáját a munkahelyétől mintegy százötven kilométerre fekvő főiskolán. Ebben az évben került az iskolába, ahol a szakjait (mozgóképkultúra és médiaismeret, vizuális és környezetkultúra) tanítja.

A jelenlegi állást pályázattal szerezte meg, kinevezett státuszban van, két évig gyakornok, mentortanárt adott az intézmény mellé, aki történelem szakos, végzett mentortanár. Előző munkahelyén, egy óvodában, adminisztratív munkakört töltött be. Az ott végzett munkája révén leginkább a dolgozói közösségen belüli élet tapasztalatai szolgálnak tanulságokkal, amelyeket itt is tud alkalmazni.

A mozgóképkultúrával mozgóképkultúra és médiaismeret részismereti modulban. A két szakot közel érzi egymáshoz: mind a kettő művészet, a két terület átfedésben van, hat a két szakterület egymásra.

A 7.-től a 13.-ig évfolyamon heti egy órában tanítja a rajz-vizuális kultúra tantárgyat. Mozgóképkultúra tantárgy csak 9. és 13. évfolyamon van, szintén heti egy órában, ez kb. 180 diákot érint. Az előző tanár nem volt szakos.

Az órákon kívül a helyi televízió munkatársai vezettek szakkört, idén a főiskola egyik oktatója tart szakkört. Ezek mellett van az iskolában néhány lelkes tanulója, akik önmaguktól is készítenek mozgóképes alkotásokat.

A diákok érdeklődését elmondása szerint nehéz felkelteni a tantárgy iránt, sok mindent tudnak, de nem motiváltak. A motiváltságot különböző munkaformákkal igyekeznek javítani: csoportmunka, ösztönző-, gondolkodtató feladatok.

Igyekeznek a tanulók minden megnyilvánulását szóban értékelni, de a számonkérést jellemzően dolgozatok íratásával végzi, szóban nem feleltet.

A tantárgy szülők, a város lakosai, intézményei körében betöltött presztízséről nincsenek információi, mivel nem a városban él, és eddig nem találkozott a szülőkkel sem.

A tantárgyban rejlő lehetőségekről csak általános véleménye volt, újszerűségként tekint már csak a tantárgy létre is. A tantárgy fontosságát jellemzően a káros médiatartalmak kiszűrésére való felkészítésben jelölte meg. Viszont ezt a diákokkal nehéz elfogadtatnia, az okot leginkább a gyakorlatlanságában látja. Ezek mellett, ha egy tanuló valamilyen produktuma jó, őt is motiválja.

Tervei között szerepel a rajz-vizuális kultúra és a mozgóképkultúra között integrációs lehetőségeket kihasználni. Ezt elsősorban a kortárs művészeteken keresztül szeretné megvalósítani. Véleménye szerint egy kor művészetét könnyebb úgy megérteni, ha a művészetből vett példák nem egy művészeti területre korlátozódnak.

A tanulóknak nem idegen a mozgóképkultúra médiaismeret tantárgy tartalma, hiszen naponta találkoznak vele, nem tudják a diákok, hogy mennyi mindent tudnak, de ennek ellenére, osztályonként néhány diákot leszámítva, nagyon kicsi az érdeklődés az órákon. Ennek okát abban látja a tanárnő, hogy a diákok úgy gondolják, hogy nem lehet nekik újat mondani.

Az órákon szinte minden alkalommal vetít prezentációt, mozgóképes példákat hoz. A gyerekeknek nincs tankönyve, füzetbe jegyzetelnek, de gyakran erre is nehéz rávenni őket. A gimnázium könyvtárában található néhány régebbi tankönyv, de jellemzően nem használják a tanulók.

Nem tapasztalta, hogy különböző szakos kollégák mozgókép és médiás témában konzultálnának egymással. Elvértve egy-egy alkalommal előfordul, hogy pl. magyar órán filmet néznek a diákok.

A tanárnő az iskola technikai felszereltségét jónak tartja, az informatikai teremben, ha szükséges, lehetséges a számítógép használat, illetve van az iskolának egy kis stúdiója, vágási lehetőséggel, kamerával, világítás-felszereléssel, statívokkal, mikrofonokkal, de ezt órákon még nem használták.

A tanárnő alapvetően a forgalomban levő iskolai tankönyvekből és internetes szakfolyóiratokból (*Médiakutatót* többször is emlegette) készül az óráira. Egyéb szakkönyvekről nem tett említést.

A tantárgynak szerinte van jövője, csak a diákok érdeklődését kell felkelteni a tantárgy iránt. A tantárgy jövőjét aktualitásban jelölte meg. Fontosnak tartaná, hogy a mozgóképkultúra órákat korábban, már akár alsó tagozatban el kellene kezdeni tanítani, mert gimnáziumra a diákok már határozott médiafogyasztási szokásokkal, nézetekkel érkeznek.

#### *A vizuális kultúra felől érkező tanár*

Második interjúalanyunk 2005-ben végzett az iskolájától mintegy húsz kilométerre fekvő főiskola rajz- és vizuális kommunikáció szakján, majd tanári képezését rajz és környezetkultúra mesterszakon szerezte. Mintegy tíz éves tanári pályáján ez a második munkahelye, korábban egy művészeti iskolában dolgozott rajztanárként. A tárgyat három éve tanítja. A tapasztalata kevés volt, de a korábbi fotós és videós órái segítettek. Segítette még két és fél éves munkatapasztalata egy szoftverfejlesztő cégnél, ahol találkozott az animációkészítéssel. Ezen kívül az említett művészeti iskolában voltak videós órái.

A mozgóképkultúra és médiaismerettel úgy került kapcsolatba, hogy a tantárgyat a korábbi magyar szakos tanártól vette át. Ez iskolán belüli döntés volt, az igazgatónő

rendelkezése alapján. Segítségként az előző évek tanmenetét megkapta. Azt mondhatjuk, hogy ez a helyzet – a mozgóképkultúra és médiaismeret a rajztanár tanítja igazgatói megbízással, képesítés nélkül – nagymértékben jellemző a magyar iskolákban.

A tárgyat heti egy órában tanítja. A mozgóképkultúra és médiaismeret a művészetek műveltségterület része, amelyben van tánc és dráma, zene, és rajz (képzőművészet) – a négy tárgy éves váltásban szerepel a programban. Van olyan osztály, amelyik szakközépben végzett idén, ők még két éven keresztül tanulták a mozgóképet, heti egy órában. Aki most lesz tízedikes szakközepes, csak egy évig tanulja heti egy órában.

A művészetekkel kapcsolatban el kellett dönteni, hogy a szakközepeseknél ének-zenét vagy zenetörténetet vagy rajzot kapnak abban az egy évben, heti egy órában. – ez helyi döntés volt, hogy melyik osztály, melyiket kapja. A tánc és dráma illetve a mozgókép- és médiakultúra a kilencedikeseknél meg van felezve – egyik félévben az egyik másik félévben a másik; a tanárok egymás közt egyeztetnek, hogy melyik félévben melyikkel kezdenek. A meghatározó, hogy mikor milyen iskolai programok vannak: pl. ha egy ünnepségen egy koreográfiával kell megjelenni a kilencedikeseknek, akkor tánc és drámát tanulnak és értelemszerűen a második félévben lesz a mozgókép és médiakultúra. Önálló tantárgyról beszélünk tehát, és nincs iskolán kívüli foglalkozás vagy szakkör, ami ehhez kapcsolódna.

A gyerekek munkáját érdemjeggyel értékelik. A jegy egy elméleti részből – témák fotó és/vagy filmtörténet, és/vagy plánok, kameramozgások, stb. – áll, kb. 8-9. óra után írásbeli dolgozatot írnak.

A tanmenetbe be van építve egy irodalmi mű filmes adaptációjának megtekintése, ezt a történelem és/vagy magyar tanár kollégával egyeztetik. Más tantárgyakhoz igazítva több filmet is megnéznek, és ezeket a filmeket meghatározott szempontok alapján beadandó házi dolgozatban elemezik a gyerekek. A kettő eredményéből lesz a végleges érdemjegy – szóbeli felelet, csak abban az esetben van, ha a tanulónak nem egyértelmű a jegye. A nagy osztálylétszámok miatt nincs gyakorlati beadandó (pl. kisfilm, animáció, stb.). Tankönyvük nincsen, sem a tanárnak, sem a diákoknak. Az órai tananyaghoz az internetről gyűjti az anyagokat. Saját weblapjára töltötte fel és osztotta meg az általa összegyűjtött, szerkesztett anyagokat, de mostanában a facebookon keresztül is elküldi az anyagokat a diákoknak. Csak online anyagokból dolgoznak.

A kilencedikes évfolyam gimnáziumi osztályokban a tanulóknak tehát fél évig heti egy órájuk van – azaz kb. 35 fő kapja egy éven keresztül és a három végzős osztály, ami kb. 70-75 fő, akik szintén egy éven keresztül kapja – ez kb. 100-110 fő – az iskola létszáma 700 körüli – 14,3%-a találkozik a tantárggyal. Az iskolában a szakközepesek nem tanulják szeptembertől,



mert a képzésük szakmai irányba megy. „Megtanulsz látni, megtanulsz szemlélődni a világban, nem csak egyszerűen befogadod a látványt, hanem megpróbálsz egy kicsit elemezni és elemzéssel tudod legjobban visszaadni. Eredeti szakjának manuális, kreatív részét nem tudja átadni, mivel nincs lehetőség bemutatni, ezért nem tudja meggyőzni a diákokat – motiválni – ezért, inkább a frontális tanítást alkalmazza elmondása szerint.

A tárgy fogadtatásával kapcsolatban ezt fogalmazta meg: a diákok nem is érzik, hogy erre a tantárgyra szükség van, mert evidensnek vesznek minden médiás dolgot, amit kapnak, látnak akár interneten, akár televízióban, akár moziban, mert nem érzékelik, hogy milyen iparág van mögötte és abból valamilyen produkció elkészüljön. Mindent ingyen megkapnak az interneten keresztül, a szerző szellemei tulajdonára nem gondolnak. A diákok médiafogyasztási szokásaival kapcsolatban ezt mondta: a televízió ennél a generációnál megáll a tehetségkutatóknál, a sportközvetítésekénél, a valóságshow-knál amire az órán építeni lehet; híradót egyáltalán nem néznek.

A szülőkkel nincs kapcsolata. Szerinte csak akkor lenne, ha valamilyen botrány, valós probléma lenne az órán elhangzottakkal vagy a bemutatott filmekkel. Sok szülő nem is tudja, hogy van mozgóképes órája a gyerekének. Minden hónapban van fogadóórája, de nem jellemző, hogy a mozgóképes óráival kapcsolatban megkeresnék.

A technikai felszerelésről: számítógép, projektor, a hangosítás megfelelő, de videó szoftverek nem állnak rendelkezésre – nincs keretük, támogatásuk. A közeljövőben laptopfejlesztések lesznek. Véleménye szerint a szükséges felszerelések 80%-a adott a mozgóképzéshez.

Véleménye szerint a tantárgynak akkor lenne igazán komolyabb súlya, eredménye, ha nagyobb kifutása lehetne, pl. a rajz érettségi áll egy portfólió bemutatásából, művészettörténeti részből és az alkotások leadásából – ha például megjelenne valamilyen szinten, hogy választható lehetne egy mozgóképes alkotás is (pl.: kisfilm, animáció, stb.) a portfólióban. Az interjúkészítő azt teszi hozzá ehhez, hogy a kreatív munka része a mozgóképkultúra és médiaismeret érettségijének Magyarországon, legalábbis az érettségi bizonyos módozatának.

#### **4. A médiaoktatás közlőről: az óralátogatások tapasztalatai**

A három óralátogatást annál a tanárnál végeztük, akivel az interjút készítettük. A hospitálás értékelését ugyancsak egységes szempontrendszer alapján végeztük el, ugyanakkor óraelemzéseinek igyekeztünk belehelyezni az adott tanár szellemisége és szakmai arculata

alkotta összefüggésbe, illetve a tantárgy és az adott osztály által kialakított nevelési-oktatási folyamatba.

*Ismerkedés a tantárggyal: tapasztalt tanár, nyitott tanulók*

Elsőként egy tanév eleji bevezető órát látogattunk meg. A tanárnő saját osztályában jártunk, ahol magyar nyelvet és irodalmat is tanít. Az Arany János Tehetségfejlesztő Programban osztályfőnöknek lenni különleges helyzetet jelent, ennek megfelelően jól érzékelhető a tanár és a tanulók közötti bensőséges, ugyanakkor szakmai kapcsolat. A mozgóképkultúra és médiaismeret kötelező, a fentiekben már ismertetett formájáról van szó, amely tehát heti egy órát, összesen 31 órát jelent. Az osztályból néhányan jönnek majd a fakultációra is, a csoportból két érettségiző lesz a tantárgyból.

Az elsősorban beszélgetésre épülő óra tulajdonképpen a tanulók a tantárgyról szóló előzetes ismereteiről és várakozásairól szól. Amit a tanulók tudnak a felsőbbévesektől: filmeket lehet nézni, filmelemzések lesznek, a mozgókép történetéről lesz szó, a szelfizés is téma lesz (ahogy a tavalyi érettségin); a tavalyi érettségi projektfeladatával kapcsolják össze, hogy lesz szó a tömegtájékoztatási eszközökben sugárzott hírekről. Témák lesznek továbbá a művészfilmek, a populáris kultúra, a mozgóképi kifejezés eszközkészlete, az esetleges párhuzamok a magyar nyelv és irodalommal, szó lesz a reklámról is

A következőkben sorra veszik a tömegműködések működéséről szóló képzeteket. A gyerekeket különösen érdekli a cenzúra dolga – kifejtik, hogy a tévében működik a cenzúra valamiféle megnyilvánulása, az interneten azonban ez nem lehetséges. A televíziók büntetést fizetnek, ha megsértik a törvényeket; utólagos ellenőrzés van. Itt érdemes megemlíteni azokat a közkeletű ítéleteket, amelyeket a tanulók mozgatnak, és amelyekre az elemző véleménye szerint a tanárnő nem világít rá kellően kritikus módon. Az első és már érintett közhely az általános és mérlegelés nélküli reklámellenesség. A második 'a televíziók csak a bevételre és a nézettségre mennek' bölcsessége. A harmadik majd a továbbiakban bukkan elő: ez a 'vannak úgynevezett szórakoztató és úgynevezett gondolkodtató filmek' megállapítása, amely nélkülöz mindenféle szakmai érvet. A tanulók tudnak továbbá az órák kultúratörténeti vonulatáról: a tanév során a barlangrajztól a mozgóképig fognak eljutni.

A következőkben a gyerekek televízió nézési szokásairól beszélnek. Amint kiderül, az osztály tagjai alig néznek tévét (a felénél több egyáltalán nem. Ennek okai a következők: egyrészt kollégisták, nincs rá idejük és helyük, másrészt nem érdekli őket, harmadrészt a megítélésük szerint az interneten minden megvan. A gyerekek elmondása szerint a szülők nem tévéznek, a nagyszülők igen (amit néznek: szappanoperák, nótaműsorok, sláger és

muzsika, hírek). Nincs választási lehetőség vidéken, mert kevés a csatorna. Itt jelentkezik egy további, közmegegyezés övezte vélekedés: a televízióban nincs komoly műsor.

Filmnézési szokásaikkal kapcsolatban elmondják, hogy milyen filmeket láttak és kedvelnek. A lista: *Mona Lisa mosolya*, *Madarak*, *Császárok klubja*, Kubrick filmjei, *Egy csodálatos elme örök ragyogása*, *Sötét után*. Ugyancsak gyakorta megfogalmazott tájékozódási stratégiát működtetnek: a történelmi filmek népszerűek a köreikben, illetve kedvelik az úgynevezett 'megtörtént eseményekre' épülő filmeket (a lista: *A hullám*, *Csillagok között*, *Eredet*). A továbbiakban a szerzői és tömegfilmek közötti különbségekről beszélnek, az elemző álláspontja szerint kevésbé szakszerűen. Eszerint vannak úgynevezett komoly film (igaz kifejtik, hogy a fogalom természetesen nagyon bizonytalan), illetve azt, hogy ún. velős mondanivaló az ún. komoly filmekben van.

Ezután a tanár az értékelésről beszél. Elmondja, hogy korábban komolyabban vette az osztályozást, voltak kettesek is. Két röpdolgozatjegy lesz, ezen kívül két gyakorlati feladat. Szembeállítja az ének-zenével – ott indokolatlanul keménykednek, nem éri el a célját az óra emiatt. Az 1. félév tematikája a tanár közlése szerint: a téma a mozgókép (elmélet, történet, műfaj, filmtörténeti korszakok). A feladat: kettesével prezentációkat kell csinálniuk, szorgalmi jegyeket lehet szerezni (pl. filmműfajokat lehet választani). Ezek a bemutatók 8-15 diából állnak képekkel és mozgóképekkel. Könyv nincs, füzet van; 40 perces teszt az órai anyagból december elején. Ugyancsak párosan végezhető bemutatók az érettségi feladatok mintájára készült feladatokból. 8-15 dia megadott témák alapján; a téma személyes élmények. A prezentációkat saját képekkel kell feltölteni, januárban előadni. A prezentációkhoz fél oldalas munkanapló tartozik, amelyben alapötlet és a szerzők tapasztalatait kell megfogalmazni. Ez így összesen két jegy, plusz a szabadon választott feladat. A 2. félévben médiaismeret lesz. Az egyik jegyet ugyancsak prezentációval lehet megszerezni: párosával egy médiaesemény vizsgálatát kell elvégezni. A szempontok: az esemény fogadtatása, értelmezése (ajánlott téma: a menekültprobléma); az értékelés módja: az előadás színvonala, szakszerűsége, fogalomhasználata. Ezen kívül egy fogalmazást kell írni: egy címet kapnak, véleményt kell kifejtetni, azaz az órán előadni egy oldalon. A téma a legáltalánosabban egyelőre: kultúra, internet, könyv, ember.

A hospitálás tapasztalatainak összegzése: körülbelül 10 gyerek vesz részt az órán aktívan a 34-ből. Teljes fegyelem, mindenkit meghallgatnak. Rutinos tanár, szemmel láthatólag jó a kapcsolata a gyerekekkel. Az óra néhány ponton ellaposodik és szakszerűtlen ítélezésekbe merül.

### *Egy iskolai dolgozat és didaktikai tanulságai*

A tanterem jól felszerelt, van benne sötétítési, vetítési lehetőség jó hanggal, viszont az előbeszéd (tanári magyarázat, diákok válasza, stb.), talán a nagy belső magasság, az előnytelen alaprajz (keskeny, hosszú téglalap) miatt nehezen érthető benne. A tanteremhez tartozik egy műhelymunkára, kiscsoportos foglalkozásokra is alkalmas rajzsztár, amely a teremtől nem messze, a függőfolyosóról nyílik.

A látogatott óra szokásos módon, jelentéssel kezdődött, majd minden átmenet nélkül a tanárnő kijelentette, hogy dolgozatírás formájában számonkérés lesz. Ez a kijelentés némi zúgolódást, értetlenséget váltott ki a diákok körében.

A dolgozat négy kérdést tartalmazott, egyetlen oldalon. A kérdéseket a lapok kiosztása előtt nem értelmezték, nem volt semmilyen utalás a korábban tanultakra. A tanárnő menet közben, látva azt, hogy mely kérdéseknél adódnak nehézségek, rávezető kérdésekkel, magyarázattal segített.

Tanulságos azonban a dolgozat tartalma. Az első pontban fogalommeghatározások szerepeltek (tömegkommunikáció, nyilvánosság, médiapesszimizmus). A második egy nyitott kérdés: „Milyen funkciói vannak a médiának?” A harmadik pontban a tanulóknak kialakulásuk időrendi sorrendjébe kellett tennie bizonyos kommunikációs eszközöket (fotó, rádió, újság, televízió, telefon, könyv, számítógép). A negyedik kérdés arra vonatkozott, hogy a kommunikációtörténetben szereplő néhány ismert személy – mint Bell, Marconi és a Lumière testvérek – mit és mikor fejlesztett ki vagy talált fel.

A dolgozat írása közben eléggé nagy nyüzsgés volt, a diákok olykor nem megengedett módon (főleg okos telefonok segítségével) jutottak hozzá az általuk jónak vélt válaszokhoz. A dolgozat befejezése, a lapok összeszedése után frontális munka keretében megbeszélték a helyes válaszokat. A tanár nem kért semmilyen visszajelzést a diákoktól arról, hogy a dolgozatban írt válaszaik helyesek-e.

A dolgozat megírása kb. 30 percet vett igénybe. A megmaradt időben a közlő Fesztészet napja alkalmából, a Városi Galériából kölcsönkapott festményről, illetve a festészet napja jelentőségéről folyt beszélgetés.

A diákoknak nincs tankönyve, más jellegű órákon egy füzetbe jegyzetelnek, ez képezi a tananyag gerincét, amelyhez kiegészítéseket a könyvtárban elhelyeztet, de nem elegendő számú tankönyvekből, illetve internetes forrásokból szerezhetnek. Házi feladatokat viszonylag rendszeresen kapnak, amelyek olykor az új anyag előkészítését, máskor az adott tanórán tanultak kibővítését, elmélyítését segítik.

A tanárnő friss diplomás, idén tanít először. Óravezetése nagyon bizonytalan, határozatlan volt, didaktikai tapasztalatai nincsenek. Habitusából adódóan halkbeszédű, és ez egy egyébként is rossz akusztikájú teremben nem volt előnyös. Dolgozatírás közben ugyan járkált a diákok között, de őket ez különösebben nem érdekelte. Az órán eléggé nagy volt a nyüzsgés, a diákok nem nagyon figyeltek oda egymás válaszára, megnyilvánulásaira. Ettől függetlenül az óra légköre nem volt rossz, de a munkáltatás színvonalában, didaktikai felépítésében alapvető hiányosságok voltak megfigyelhetők.

#### *A film kezdetei – és ami ezután jön*

A második óralátogatásunk a 9. a) osztályban volt, ez nulladikos nyelvi előkészítő osztály, amelynek létszáma: 26 fő (15 lány 11 fiú). A mozgókép és médiaismeretet heti egy órában tanulják a diákok. Az óra az iskola rajztermében volt, ahol inkább a rajzórák felszereléseit kaptak helyet, interaktív tábla például nincs. Vetítéshez alkalmas sötétítés viszont megoldott. Projektor, számítógép van. A vetítésnél a tanulóknak balra, a fal felé kell fordulniuk, ami ergonómiailag nem megfelelő.

Az előző tanórákon a média fogalmáról tanultak: a film és média lehetőségeiről, különbségeiről, műfajairól, stb. A látogatott óra ismétléssel kezdődött, majd az óra folyamán többször is volt utalás a korábbi témákhoz. A megfigyelt óra helye a nevelési folyamatban újanyag-közlő volt: a film kialakulása, a film kezdetei. A segédanyagok és szemléltetőeszközök közül füzet és tankönyv senki előtt sem volt. Nincs ppt-s szemléltetés. A tanár saját maga gyűjtött filmjeiből mutat részleteket vagy egész (rövid) filmeket. Az óra anyagát e-mailen elküldi a tanulóknak.

Az óra általános légköre, hangulata jó. A diákok meghallgatják egymást, nem vágna egymás szavába. A tanár magyarázata, sokszor a saját vagy az életből vett példákkal, szituációkkal segíti a megértést, a befogadást.

Egy lány és egy fiú válaszol egy-egy tanári kérdésre. Szinte mindenki figyel – csak egy lány angolt tanul a füzetéből, két fiú pedig többször is mással foglalkozik. A diákok hozzászólnak és kérdeznek is.

A tanár a figyelmet meg tudja tartani. Megjelenése jó, fiatalos. A kapcsolattartása a diákokkal jó – meghallgatják, figyelnek rá.

A tananyag: a film kialakulása, a film kezdetei. Témák: a Lumiere testvérek munkássága, A vonat érkezése (fikció vagy dokumentum?). Az első műfajok: sci-fi, Utazás a Holdba. Az első trükkök: stoptrükk. A filmidő problémája. A hangosfilm kialakulása.

Képfarmátumok, új technikák megjelenése, változása: a számítógépes kép - CGI, az IMAX, a virtuális tér.

A tananyag feldolgozásának módszerei közül leginkább filmes példák bemutatását alkalmazta – néhány esetben „vicces példa” filmrészletekkel. A vetítések közben magyarázott, humoros példákat említett a magyarázatokhoz. Az előadásában megemlítsre az aktuális filmpéldák, a tanár saját filmélményeit meséli el. Előre jelzi, hogy a következő órákon mi lesz a tananyag. Angol nyelvű film példát is vetített – gondolva az osztály nyelvi előkészítő jellegére.

Az óra szerkezete jól felépített volt, a tanár próbálta az órát feszesen, de élvezhető tempóban tartani. Az óra menete jól érzékelhető volt: ismétlés – felvezetés – ráhangolódás – új tananyag előadása – magyarázat - kérdés – válasz– összegzés – zárás. A didaktikai sajátosságok: a részösszefoglalásokat beépítette az óra menetébe, folyamatos visszacsatolás volt az órán. Az óra végén szóban értékelte az órai munkát, jegyet nem adott.

Összegzéseként azt mondhatjuk, hogy az óra szakmailag megalapozott volt, de lehetne színesíteni pl. prezentáció alkalmazásával, a diákok munkáltatásával, aktivitásuk növelésével.

### **5. Ahogy a szülők látják – fókuszcsoportos interjúk**

Három helyszínünkön egy-egy fókuszcsoportos interjút készítettünk a szülőkkel. A beszélgetések nagyjából egy-másfél órák voltak, hat-nyolc résztvevővel. Bizonyos esetben a szülők gyerekeinek óráján hospitáltuk, más helyszíneken a szülők egy részének gyereke nem a meglátogatott osztályba jár. Az interjúkat filmre rögzítettük, az alábbiakban az elhangzottakat értelmezzük.

#### *A digitális kompetenciák szerepe a társadalmi felzárkózásban*

Első helyszínünkön hat olyan szülővel beszélgettünk, akinek a gyerekek a meglátogatott osztályba jár. Valamennyien anyukák, valamennyien vidéki kistelepülésekről. A tehetségfejlesztő program sajátossága, hogy valamennyien nagycsaládosok, többségüknek felnőtt, nagyrészt egyetemzet végzett gyerekeik vannak. A nyolc résztvevő közül két tanítónő, a többiek alkalmazottak vagy fizikai munkát végeznek.

Eszközök és eszközhasználat otthon és az iskolában: a kérdések első csoportja a szülőkhöz, hogy a gyerekeknek otthon milyen eszközeik vannak, mire használják őket, milyen drágák, milyen gyakran cserélik? Az egyik megkérdezett válasza szerint a gyerekeknek kivétel nélkül okostelefonja van. A felnőtt gyerekekkel skype segítségével tartják a kapcsolatot. Asztali gépet szinte sehol nem használnak. Az eszközöket családi

összefogással illetve a gyerekek saját keresetéből vásárolják. Televízió mindenütt több van a lakásban, szinte minden szobában. Egy másik válaszadó elmondja, hogy a három gyereknek okostelefonja és saját számítógépe van. A gyerekeket a tanulmányaikban segíti a számítógép, úgynevezett rossz célra nem használják fel. A következő gondolat a megkérdezettek körében szinte egységesen az, hogy nagyon sok időt töltenek a gyerekek a számítógépek előtt, és jobb lenne, ha kevesebb lenne ez az idő. „Egész nap telefonálnak, az internet előtt vannak.” A „Meg tudják-e mondani, hogy egy 24 órás átlagos napon mennyit fordítanak a gyerekek telefonálásra, internetezésre, TV-re?”, ezt válaszolják: „A nap felét. Függ attól, hogy szünet van-e vagy sem.” Lényegében azt lehet mondani, hogy a telefon és az internet az éber időszakoknak a teljes részét kitölti.

A telefonhasználat korlátozásával kapcsolatban az egyik anyuka így fogalmaz: „Ha a 19 éves lányomnak otthon azt mondom, hogy leteszi a telefont, akkor leteszi.” A többiek leszögezik, hogy a családi összejöveteleket vagy étkezések idején kikapcsolatják az eszközöket.

„Van-e Önöknek információjuk arra, hogy ez a sok internetezés milyen tartalmakra irányul?” – kérdeztük a továbbiakban. A válaszok szerint nincs, ezt nem tudják és nem akarják figyelni (természetesen az iskolás gyerekekről van szó). Ami meg tudnak nevezni: facebook, játék, érintkezés a barátokkal, fiúknál sporthírek. A szabályozással és ellenőrzéssel kapcsolatban az egyik szülő megemlíti nyolc éves kisebbik gyermekét, aki ott van a facebookon a saját jelszavával, tizennégy évesnek mondja magát. A szülők az ő esetében ellenőrzik, hogy kivel levelezik, miket ír. A gyerekek egyébként cserélgetik a jelszavukat. Általános tapasztalat, hogy a fiatalok mennek el a facebookról, hogy a szüleik ne tudják őket ellenőrizni, és mennek át a twitterre és az instagramra. Arra a kérdésre, hogy érintkeznek-e a facebookon, az instagramon a saját gyerekeikkel, azt válaszolják, hogy a távollévőkkel igen.

„Jó dolog ez a facebookos kapcsolat – mondja az egyikük – a tanárnővel is nagyon sokszor tartom a kapcsolatot, én emailezni is szoktam az osztályfőnökkel.”

Az iskolával való kapcsolattartás: a szülők részben emaileznek, részben telefonálnak, részben a gyerekeken keresztül értesülnek az iskolai ügyekről.

Amikor az internetbiztonságról, adatvédelmi problémákról, esetleges zaklatásokról kérdeztük őket, elsőre hevesen tagadnak, majd előkerülnek esetek. „Olyan volt, hogy a fiamnak egy másik facebook profilt csináltak, és arra a nevében mindenfélét írtak.” Egy másik: „Valaki csinált a fiam helyett fényképpel egy facebook profilt, de ottmaradt a telefonszáma. Felhívta, és kiderült, hogy az egyik osztálytársa ismerőse volt. Megmondtuk neki, hogy vagy két percen belül letörli vagy feljelentjük a rendőrségen.”

Következő kérdéseink arra vonatkoztak, hogy szoktak-e együtt televíziót nézni, mit beszélnek meg erről, szoktak-e együtt internetezni? „Igen. Leülünk, megbeszéljük. Kinek ne írjon vissza, ha olyan ismerős jelöli be, akiről nem tudod, hogy kicsoda.” „Igen, megfogadják a tanácsokat. Ha olyan jelöli be, akit nem ismer, akkor nem jelöli vissza.” Elmondásuk szerint nagyon felvilágosult, öntudatos gyerekekről van szó, akiknek állni a hátuk mögött. Ők már belenőttek az elektronikus eszközök korába, jobban értenek az eszközökhöz a szüleiknél. Egy másik megszólaló: „Még én azt kapcsolnám ide, hogy nagyon sok hivatalos ügyet az interneten keresztül kell intézni. Mi inkább akkor szoktunk közösen internetezni. A nagy lányom most megy az egyetemre, s mindent azon keresztül kellett intézni. Olyankor hív, hogy biztos minden jól csinált-e – gyere, anya, csináljuk együtt! Olyankor kéri a segítségemet.”

Kérdések következnek az ismereteikről az iskolai médiaoktatással kapcsolatban. A válaszok alapján semmit nem tudnak erről. Az egyik megszólaló: „Általános iskolában kellene találkozni már a gyerekeknek ezzel. Tanítónő vagyok. 3. osztályom van. A kapcsolatot a 3. osztályos gyerekek szüleivel a kapcsolatom a facebookon tartom. Amikor mentünk kirándulni, erdei iskolába, a szülők kértek meg, hogy rakjam fel a képeket a Facebookra, hogy hova mennek a gyerekeim.” A másik tanítónő: „Igen, az alsós gyerekek is fent vannak a facebookon. Ott (alsó tagozaton) kellene ezt tanítani, ott kellene felhívni a figyelmet ezekre, a veszélyekre. Beszélgetés a szülői értekezleteken, hogy a szülők mennyit engedjenek, mire figyeljenek. Mire a középiskolába kerülnek, már nem befolyásolhatóak ilyen téren. Szerintem már általános iskola alsóban el kell kezdeni.” „(az én iskolámban) Arról rendelkezünk, hogy mobilt nem lehet behozni az iskolába. Ha meglátjuk, elveszük, s csak egy hónap múlva kaphatják vissza anyuka írásos kérelmére. Volt olyan is, hogy fényképezték a tanárnőt, s felrakták az internetre. S mivel előnytelen pozícióban vették fel, nem volt kellemes. Nem kell annyi telefonhasználat. Nem kell neki minden eszközt megvenni. Így részben a szülő hibája a dolog. Az a baj az internettel, hogy a kárát is mondjam, hogy nem tudnak beszélgetni, nem tudnak olvasni. Hogy egy példát mondjak. Fiú-lány kapcsolat (tapasztalatból mondom, van egy lányom), beszélget a facebookon, kérdezem, hogy miért nem találkoznak személyesen – lényeg: szakítottak, mert unalmas a fiú. A szóbeli kifejezőképesség, a személyes érintkezés, a szókincs háttérbe szorul.” Egy újabb megszólaló: „Sokat szoktam utazni, és sokaknál látok telefont, számítógépet stb. Csend az egész buszon. Régen én mindig beszélgettem a padtársammal. És ez szerintem hiányzik.”

A beszélgetés tanulságait összegezve: a társadalmi mobilitás lehetőségeit kereső szülőkkel találkoztunk, akik az elektronikus eszközökben a társadalmi felzárkózás eszközét látják. Legalábbis a beszélgetés első felében meglehetősen problémamentesnek tűnt a



felfogásuk az elektronikus eszközök használatával kapcsolatban – a gyerekeik és saját médiahasználati szokásait nem értékelték kritikusan, nem láttak problémákat vagy veszélyeket. Később minden kérdésnél azért előjönnek kritikai hangok.

*Eszközhasználat: a digitális kompetencia a hétköznapi életben*

Második beszélgetésünkre inkább férfiak érkeztek, akik közül többen vagy pedagógusok, vagy televíziósok, vagy számítógépes szakemberek. (Az egyikük rendszergazdaként dolgozik, a másikuk a városi képtárban, van alkalmazott a polgármesteri hivatalban, illetve van köztük lelkes fotós és filmes.)

A gyerekek eszközhasználatával kapcsolatosan kérdeztük: „Milyen elektronikus eszközt használnak a gyerekek napi szinten?” Az egyik válasz: „A kisebbik fiam számára a telefon és a számítógép már ugyanaz. Nemcsak fogyasztó egyébként, hanem médiakészítő.” A gyerekek családi segítséggel és a saját pénzükből veszik a felszereléseket, az egyik egy kölcsönkapott drónt is használ. Minden eszközhöz hozzáférnek – az okostelefonokat internetes kommunikációra használják, a televízió legfeljebb csak háttér a családokban. Régebben sok közös filmnézés volt, ma már ez sem jellemző. Mások az információszerzési szokásaik – párhuzamos információszerzés (mozaikokból építkeznek). Ma 18 évesen már nagyon nehéz változtatni rajtuk. Egyrészt mindez nagyon nagy lehetőség, másrészt hatalmas kihívás a felnőtt társadalom részére. Az egyik szülő a legkisebbik, 8. osztályos lányáról ezt mondja: őt ezek a berendezések abszolút nem érdeklik – okostelefonja van, de csak beszélgetésre használja. Egyébként más gyerekek napi kb. 2-3 órát használják a telefonjukat. Egy további megszólaló: „Az én gyerekem szinte csak ezzel tölti az idejét. Azt az időt, amit tanulásra fordít, azon kívül minden idejét erre fordítja. Kezdődött a játékokkal – szimulátorok (repülő, vasútmodellezés). Utána jött a videóőrület, majd egyéb programok. TV-je nincs is – néhány éve elromlott, s nem igényelte a javítását. A filmeket is interneten nézi. A mai világban már nehéz különválasztani a szórakozást és a munkát. 16 éves kora körül elengedtük a gyereket.” Feltűnő mások szerint, hogy nincs igényük a személyes beszélgetésre. Egy kollégiumi esetet elevenít fel valaki: „be kellett zárni a bulit fél kilenckor, mert nem volt gyerek. Érdekelt, hogy mit csináltak a gyerekek. A szobában nyomkodták a telefonjukat.”

Az ellenőrzéssel kapcsolatban: „A facebook jó alkalom arra, hogy megtanítsuk a gyerekeknek, hogy mi tartozik a nyilvánosságra és mi nem. Nálunk a pornóból volt konfliktus.” „Valamiféle szabályozás kell, mert idővel már nem tud leülni úgy, hogy ne menjen közben valamilyen videó vagy zene. Engem ez zavar. Volt már veszekedés ebből, például amikor

eljön nagyapád felköszönteni, akkor kapsold ki azt a ..., mert kihajítom.” „Nyári szünetben megengedjük, de szorgalmi időszakban nem. A lányom és a fiam esetében egyaránt. Én koránkelő vagyok. Volt, hogy felkeltem hajnali 4-kor, és a szobájukban láttam, hogy még ment a gép. Ekkor döntöttünk, hogy vége. Lezavartam a gépet a nappaliba. Egyszerűen belefeledkeznek a gépezésbe. Vannak olyan pontok, amikor meg kell húzni a határt.” „De amikor 3-4 éjszaka is elmegy ezzel, s másnap délután 1 órakor sem tud magához térni, fáradt és nyugós, akkor elég.” „Szerintem az is fontos a facebook kapcsán, hogy az ott lévő információk nem feltétlenül igazak. Mindenféle információ megjelenik, s azokat kommentálják, s meg kell tanítani ezeket kezelni.” Egy további megszólaló: „Nekem elég ciki ez a helyzet, mert engem a fiam letiltott a facebookjáról, így nem látom azt, amit ő írogat.” És egy újabb: „Ezt nálunk is megpróbálták, de nagy cirkusszal visszavetettük.” Illetve: „Arc nélkül, névtelenül sokkal bátrabbak a gyerekek. Bármi előfordulhat, de a technikai ketyerék nélkül is. Hány szülő volt a földkerekségen, aki meg akarta akadályozni, hogy a gyereke rászokjon a dohányzásra, s nem sikerült. Ha bagózni akar, akkor bagózik. Ez ugyanaz. Ugyanolyan szenvedélybetegséggé válhat. Nálunk is megesett, hogy a gyerek viselkedéséből lehet következtetni arra, hogy valami megváltozott. Aki ezt nem látja, akkor azt gondolom, hogy nem fordít elég időt a gyerekére. Apró rezdülésekből ismerjük a gyereket, s egy bizalmas beszélgetésből nyilvánosságra kerülhet a probléma.” És egy anyuka a férfiak mellett: „Például én a családtagokkal állandó online kapcsolatban vagyok. Állandóan kisebb-nagyobb üzeneteket lehet váltani, s hogy az érzelmi hálót ilyen hőfokon lehet tartani, mint amilyenén nálunk van, abban a technikai lehetőségeknek nagy szerepe van.” „Visszaemlékezem a gyerekkoromra, amikor nagyszüleim, dédszüleim ugyanezt mondták nekem is a rádióra, tévére, hogy no, fiam, a mi időnkben csak petróleum volt, s mégis milyen jól elvöltünk. Én ugyanezt mondom az én gyerekeimnek ugyanilyen hiába.” A számítógépekkel foglalkozó apuka így foglalja össze a beszélgetés tanulságait: „Azt kellene átadni a gyerekeknek, hogy ne az internet, a kütyük irányítsák a gyerekek életét. Szerintem azért, mert ennek hosszútávon lehetnek kellemetlen biológiai következményei. Mi rengeteget voltunk a szabadban. Ma viszont rengeteg mozgásproblémával rendelkező gyerek van. A személyiségfejlődés szempontjából az autonóm világ létrehozása. Én ebben látok veszélyforrást. A facebook világában, ha gyerek problémával szembesül, egyből írja, s várja a megoldást. Nekünk nem voltak ilyen kütyüjeink, így küzdöttünk magunkkal.”

A továbbiakban a médiaoktatásról, illetve az iskola feladatairól beszélünk. Az egyik vélemény: „A közoktatásban lévő tudástartalmakat át kell rakni egy másik rendszerbe. Nemcsak arról van szó, hogy a könyvet áteszem laptopra, hanem a tudástartalmat újra kell

strukturálni. Más struktúrában tanulnak a gyerekek. Mi a lineáris struktúrába nőttünk bele, ők viszont nem. Át kell strukturálni, különben nem fog eljutni a gyerekekhez.” „A világmegismerésben óriási lehetőség. Ezzel nem vitatkozunk. Én abban látok veszélyforrást, hogy olyan gyorsan tudnak információhoz jutni, hogy az elmélyülés foka csökken. Gyorsan jutnak információkhoz, de csak felszínesen. Mindent készen kapnak, s nincsenek rákényszerítve az elmélyülésre, a belső látásra, az elképzelésre. Mivel az információk jelentős részét a virtuális térből szerzik meg, nincs realitásérzékük. Például nem tudják, hogy mennyi egy kg.”

„Ismerik-e Önök a mozgókép- és médiaismeret iskolai tantárgy tartalmát? Mit tanulnak a gyerekek ennek keretében? Megnézték-e valamikor a tananyagot?” A válaszok szerint kisvárosról van szó, ahol a szülők naponta találkoznak a tanárokkal, tehát vannak ismereteik. „A gyereke nekem el szokta mondani, de azok a szakkifejezések, amiket használ, nekem semmit sem mondanak. Elmondja, ha van rá lehetőség, megnézem.” „A mozgóképes órákon készült alkotásokat ismerem, meg szokták mutatni.”

Az egyik legfontosabb kérdésünk ez volt: „Mit várnának el az iskolától, hogy mit kellene tanulni a filmről, a televízióról, az internetről, az elektronikus világról?” Néhány válasz: „Én szülőként abban látnám a segítséget, hogy a gyereket megtanítsák szűrni. Mi fontos információ és mi nem?” „Hogy megtanítsák a gyereket arra, hogy mi a gagyi és mi az érték.” „Én egyetlen egy dolgot várnék el. Mindenki tanuljon meg tisztességes fényképeket csinálni digitális fényképezőgéppel.” „Hogy hívja fel a mozgókép- és médiaismeret a gyerek figyelmét a világ azon részére, ami a látókörén kívül van.” „Hogy a mozgóképes tartalom értékét nem a technikai kivitelezés adja, hanem hogy válnak az eszközök művészi kifejező eszközzé.” „Hogy intelligensen kezeljék a technikai dolgokat. Ugyanis a gép nélkül nem működik az ember. Hogy a fontosat el tudja választani a nem fontostól.” A tantárgynak – fogalmazza meg az egyik szülő – egyensúlyt kell tartania a médianevelés területén az alkotói, az elemzői szempont, illetve a technikai eszközhasználat gyakorlása között. Egy válasz: „Ha választani kell, akkor a legfontosabb a kreativitás, az alkotókészség kibontakozása.” És egy másik: „Én szülőként kérem a pedagógusokat, hogy vigyázzanak a gyerekeimre.”

Arra a kérdésre, hogy szükségesnek tartanák-e, hogy a médianevelés kilépjen a mozgókép- és médiaismeret órákról, s más órák keretein belül is megjelenjen, egyértelműen igennel válaszolnak. „A magyar oktatásban komplex tantervet kellene megalkotni. Ebben a komplexitásban a médiának kulcsszerepe lenne.”

Összefoglalás: inkább férfiak voltak, inkább hivatásszerű számítógép- és eszközhasználók, kritikusak, a kreatív eszközhasználatot helyezik előtérbe.

### *Erős családi normák egy kisvárosban*

A nyolc résztvevő az eszközökkel és az eszközhasználattal kapcsolatban úgy nyilatkozik, hogy a gyerekeknek természetesen minden eszközük megvan – bár a nagyobbak közül többen idegenkednek a folyamatos internetes jelenléttől és telefonhasználatától. A kisebbek nem is tudnának élni kedvenc eszközeik nélkül. „Úgy alszik el, úgy ébred, hogy a telefon ott van... és nekünk elég sok problémánk van ebből.” „Én sem nézem jó szemmel. Általános iskolában kezdődött ez a facebookon lévő kommunikáció. Az internet nagyban befolyásolja azt, hogy a gyerekeknek nincs az a személyes kontaktus.” „Állandóan a messengeren lóg, azzal kel, azzal fekszik.” „Az én kisebbik 11 éves kisfiam, ő konkrétan függő... ha ő otthon van és én dolgozom reggel 8-tól este 6-ig, akkor ő reggel 8-kor odaül, és amikor hazamegyek, akkor is ott ül.” „Nálunk nem csak játszanak, de például az én gyerekeimet cégek keresték meg játéktesztelőnek.”

A zaklatásokkal és adatkezelési problémákkal kapcsolatban elmondják, hogy előfordultak nehéz esetek: „Fotózásra hívták volna, de egyből szólt, nem tudtuk, hogy ez valós vagy nem... mondtuk neki, hogy inkább hagyd a fenébe.” „Nálunk a pornográfáról egyáltalán nem, kerül szóba... magáról a szexről, a szexuális életről, a szexualitásról, persze mindent átbeszéltünk, hogy történik... de magáról pornográfáról egyáltalán szóba nem jött. „Pedagógusként is azt tapasztalom – mondja az egyik szülő –, hogy nincs empátiájuk a gyerekek nagy részének, mert a társas kapcsolatuk is beszűkült, a másságot is nagyon nehezen fogadják el. A szexualitás negatívumként jelenik meg az életükben... az aberrált részét nézik.”

Mindennapi tapasztalatuk, hogy van közös facebook-csoport az osztályoknak és a szülőknek is, de elmondásuk szerint ritkán használják. „Kifejezetten nehezményezem a facebook-csoportokat, mert én töröltem magam a facebookról, pont a függőség „gyanúja” miatt, amit saját magam diagnosztizáltam.” „Én soha nem is voltam facebook felhasználó. Nem vagyok hajlandó a munka után is a monitort nézni, nem érdekel, ha valakinek baja van, hívjon fel, tudja a számomat.”

Talán a fentiekkel függ össze, hogy hangsúlyosan említik a gyerekekkel való közös mozizást és tévénezést. „Mi minden vasárnap délután filmet nézünk vagy moziba megyünk, vagy otthon nézünk mindenfélét. Ezek nagyon jó élmények.” „Nem igazán szeretem a televíziót, keveset használjuk. Moziba járunk vagy letöltjük és megnézzük. Persze ajánlunk egymásnak minden héten, most ajánlottam a *Csillagok között* című filmet.” „Igen, nézünk együtt filmeket. Amikor a férjem nincs otthon, akkor szoktunk csajos estétet tartani. Akkor

popcorn, és megnézünk egy csajos filmet hárman. És akkor jókat nevetünk meg minden. A lányok szeretnek filmet nézni, ami angolul van.” „Mi moziban nézünk leginkább együtt filmet, legutóbb a *Jurassic World*-öt néztük moziban. A tévében inkább focit néz apja és fia.” „Mi nem járunk moziba, mert kistelepülésen lakunk. A *Harry Potter* minden részét együtt néztük. Vasárnap tévét nézünk, természet csatornákat, nekünk ez a kikapcsolódás, hogy állatokról nézünk filmeket, vagy bolygókról nézünk műsort, többnyire együtt.”

A televíziós híradókról többnyire ellenségesen nyilatkoznak.

A „Mi a szerepe a családnak a médianevelésben?” kérdésre így nyilatkoznak: „Kontrollálni őket, meg a jó útra terelni és megmondani, hogy nem így van édes fiam, ez nem helyes. Meg kell szabni, hogy mennyit legyen a gép előtt. Szót fogad megteszi.” – az elemző ehhez azt teszi hozzá, hogy mindez némileg ellentmond a fentieknek. „Példamutatás, de a kortárs csoport befolyásolja leginkább. De ha jó családmódelben nő fel valaki, és egy középutat tudok mutatni sok mindenben, és ha elviszi a kortárs csoport egy ideig. Én azt gondolom, az alapértékeket megtartjuk: a szeretet, az empátia, az elfogadás. Mindig arra neveltem, hogy az önérzetük ne sérüljön, saját értékrendjén belül tartsa meg az elfogadás szabályait. Nem mindenáron fogadunk el, csak a másságot tisztelni kell.” „Mi mindent megbeszélünk, hogy mi történt az iskolában. Amikor általános iskolában elkezdte használni az internetet, elmondtam neki, hogy bárki felvehet egy nevet, bárkinek használhatják az adatait, bármilyen fényképet használhat, tehát nem biztos, hogy amit mondanak, feltétlenül fedik a valóságot. Nem volt negatív tapasztalatunk.” „Minden otthon dől el. A nagymama ne tabletet vegyen az unokájának, inkább együtt süssenek, tevékenykedjenek, hogy a motorikus dolgok fejlődjenek. Most minden felgyorsult, nincs idő az újat felfogni. A nyelvtanításban jók az új eszközök használata, sokkal hatékonyabb, mint a hagyományossal. A mai gyerekeknek nem elég a személyiség, a technika kell. Az internetes erkölcsöt, normát, ezt nem lehet iskolában tanítani, csak otthonról tudja hozni.”

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a három közül ebben a csoportban a legkritikusabbak a szülők a gyerekeik internethasználatával és médiafogyasztásaival kapcsolatban, illetve ők hangsúlyozzák a legerőteljesebben a család szerepét a médianevelésben.

## **6. Kitekintés: amiről az iskolai dokumentumok beszélnek**

Ebben a fejezetben arra vállalkozunk, hogy Mozgóképkultúra és médiaismeret helyi tanterveit, tanulócsoporthoz tartozó tanmeneteit, és óratervek írásos dokumentációját a dokumentumelemzés módszerével megvizsgáljuk, majd az eredmények birtokában

felvázoljunk néhány tanulságot a digitális kompetenciával és a médiatudatosságra neveléssel kapcsolatos hazai iskolai gyakorlatról.<sup>4</sup>

Iskolák nevelési terveit, pedagógiai programjait, a tanárok tanmeneteit és óraterveit elemeztük. Három iskola szerepelt a mintában, ezek nem azonosak a fentiekben érintett iskolákkal. Nem saját kapcsolatainkra támaszkodtunk, hanem a volt és jelenlegi hallgatóink segítségével kerestük meg őket. A fő szempontok a következők: a médiaoktatás miként szerepel az iskola alapdokumentumaiban, a médiaoktatás állapota és helyzete az intézményben, módszertani arculat és sajátosságok.

#### *A minta, a kutatási kérdések és a hipotézisek*

A mintaválasztás során a következő szempontokat vettük figyelembe:

- Törekedtünk a kutatás térbeli kiterjesztésére, adataink tehát függetlenek a korábbi terepmunkában érintett közoktatási intézményektől. Az eljárásnak köszönhetően a minta esetleges torzulását igyekeztünk elkerülni, ugyanakkor az elemzésre kiválasztott iskolai dokumentumok szélesebb köre növeli az eredmények megbízhatóságát.
- Elemzésünkben három különböző város – 2 Hajdú-Bihar megyei, és egy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei – középiskola dokumentumai szerepelnek.

A kutatásunk mintáját a rendelkezésünkre bocsátott helyi tantervek, a tanulócsoporthoz tartozó érvényes tanmenetek, és óratervek adták. Ezen írásos dokumentumok sajátossága, hogy az ebben szereplő fejlesztési célok és irányvonalak az adott iskola és a tanulócsoporthoz tartozó igényeinek figyelembe vételével készülnek.

A kutatás médiatudatossággal és digitális kompetenciával kapcsolatos főbb kérdései a következők:

- (1) Érvényesül-e az adott tantervben, tanmenetben, vagy óratervben a hatályban lévő Nat médiatudatossággal és digitális kompetenciával kapcsolatos kereszttervi tartalma?
- (2) Az óravázlatban megjelölt témakör megtalálható-e a Kerettanterv ajánlásai között?
- (3) A mozgóképkultúra és médiaismeret órák mennyiben elméleti- vagy gyakorlatorientáltak?
- (4) A feldolgozásra kiválasztott tananyagok milyen arányban, és milyen elméleti mélységben foglalkoznak a hagyományos (nyomtatott és elektronikus), illetve az újmédia eszközök témájával?

---

<sup>4</sup> Köszönjük az anyagokat az alábbi kollégáinknak, volt és jelenlegi hallgatóinknak: Fegyverneki Gergő, Lengyelne Nagy Petra Virág, Magi Csaba, Megyeriné Kovács Anikó, Papp Zsolt.

- (5) A mozgóképkultúra és médiaismeret órákon foglalkoznak-e a mediatisált, globális nyilvánosság jogi és etikai (lásd netikett) vonatkozásaival?
- (6) A valóságos (offline) és a virtuális (online) kommunikáció, a társas kapcsolattartás és érintkezés - ennek formái, típusai - önálló téma-e a médiaórán?
- (7) Foglalkoznak-e a tanórákon a média működésével és hatásmechanizmusával?
- (8) Melyek a jellemző tervezett tanórai munkaformák, és érvényesülnek-e a hatályos Nat, tevékenység-központú, kreatív médiapedagógiára vonatkozó elvárásai?
- (9) A tervezett tanórai tevékenységek a digitális kompetencia és a médiatudatosság mely készségeire gyakorol fejlesztő hatást?

A vonatkozó szakirodalom megállapításait (Hartai, 2015; Szíjártó, 2015; Knausz, é.n.; Horváth, 2013; Herzog és Racsko, 2012) használtuk annak megállapítására, hogy a vizsgált dokumentumokban milyen módon érvényesül a központi és a helyi szintű tantervi szabályozás. Feltételezésünk szerint a tanmenetek és óratervek többségében találunk példát a tömegkommunikáció kialakulásával (lásd sajtótörténeti áttekintések), terjedésével és hatásával kapcsolatos elméleti tananyagokra, amelyek kiegészülnek a világháló és a különböző újmédia eszközök (pl. okostelefon, Ipad, notebook, stb.) ide tartozó ismereteivel. Előzetes tapasztalataink szerint a mozgóképkultúra és médiaismeret órákon a leggyakrabban folytatott tanórai tevékenységek a következők: (1) a szükséges információ felismerése (azonosítása) és visszakeresése; (2) az információ megadott szempont szerinti értékelése; (3) írott vagy digitális tartalomalkotás; (4) tartalmak offline vagy online megosztása; (5) kommunikációs együttműködés az interneten keresztül.

#### *A dokumentumelemzés eredményei*

A vizsgálat mintáját képező iskolai dokumentumok mindegyikében megtaláljuk a hatályban lévő Nat médiatudatossággal és digitális kompetencia fejlesztésével kapcsolatos keressztantervi ajánlásait. A helyi tantervek többségében az is hangsúlyt kap, hogy ezek a készségek mely területekkel hozhatók szorosabb kapcsolatba – pl. a résztvevő és állampolgári szerep elsajátításával, a kritikai és kreatív képességek fejlesztésével, az anyanyelvi kommunikációs készséggel, a szociális kompetenciákkal, valamint az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőkészséggel. Az elemzett tanmenetek között az információs és kommunikációs képességek fejlesztésével kapcsolatban például a következő megfogalmazást olvashatjuk: a tanulók ismerjék a könyvtári és elektronikus adatbázisok használatát, a korszerű kommunikációs csatornákat pedig a tanulók olyan szinten ismerjék meg, hogy minél

több ismeret elsajátításában tudják használni, különös tekintettel a megfigyelési, kódolási, értelmezési, indoklási és bizonyítási képességekre.

Tapasztalataink szerint a mozgóképkultúra és médiaismeret műveltségterületre vonatkozó helyi tantervekben kidolgozott formában vannak jelen a nevelés-fejlesztési célok más műveltségterületekhez való kapcsolódási pontjai. Ezek közül leggyakrabban a vizuális kultúra, a magyar nyelv és irodalom, az informatika, illetve a történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek dokumentumaira találunk utalásokat.

A médiaoktatás az elemzett dokumentumok szerint inkább a középiskolai „elit” képzésben kap szerepet. A gimnáziumok helyi tantervei szerint a mozgóképkultúra és médiaismeret műveltségterület oktatását a nyelvi előkészítővel induló két tanítási nyelvű, a haladó angol tagozat, illetve a reál orientációt biztosító osztályok esetében szorgalmazzák az iskolák. Az elemzett dokumentumokban azt látjuk, hogy a tárgyat a 9–10. vagy 10–11. évfolyamokon oktatják a médiapedagógusok, jellemzően heti 1 órában, és a szabadon választható érettségi kurzusok között is szerepel.

A tanmenetek és óratervek vizsgálata alapján kijelenthetjük, az általunk elemzett óravázlatok mindegyike követi a Kerettanterv ajánlásait. Ezek figyelembe vételével határozza meg a médiaoktatás ismeretekkel és fejlesztéssel kapcsolatos céljait és tevékenységi formáit. A főbb témakörök és a leggyakrabban feldolgozásra választott tanórai tartalmak a következők:

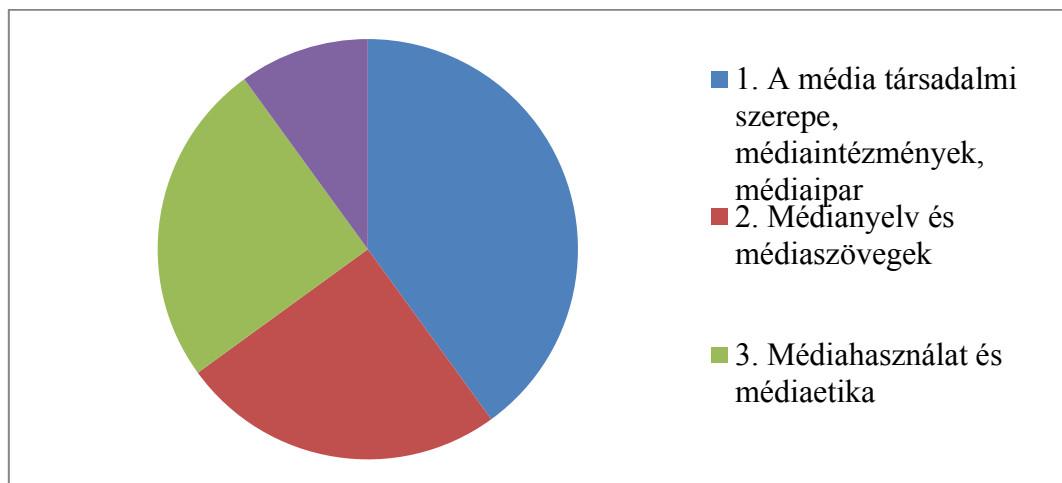
- *A média társadalmi szerepe:* érintik a sajtótörténetet, a tömegkommunikáció fejlődését, az újmédia formanyelvi sajátosságait; a médiakommunikáció szereplői: a médiainstanzokat és a közönségüket; a médiaipart.
- *A média nyelve és a médiaszövegek értelmezése:* a dokumentum és a fikció; médiaműveltség és digitális írástudás; médiafunkciók; műsorrend, műsoridő; szövegtípusok a médiában; sorozatelv; web 2.0 szövegformák; a mozgóképi közlésmód tulajdonságai.
- *Médiahasználat és médiaetika:* cenzúra; köz- és magánszféra; sajtószabadság; hálózati kommunikáció; tömegkommunikáció; jog és erkölcs; médiaszabályozás; médiatörvény; szabad véleménynyilvánítás; polgári nyilvánosság; elkötelezett; pártos és semleges média; közönség; reprezentáció és morális pánik; interaktív és nonlineáris média; normák és konfliktusok.
- *A média kifejező eszközei:* narráció; nyilvánosság; látványtervezés; kameramozgás; szemszög és megvilágítás; a film a digitális világban; a montázs és típusai.



- *Hír, hírtérték és hírszerkesztés*: globális, lokális és globális média; napirend-kijelölés; médiakonvergencia; közszolgálati és kereskedelmi média; minőség és bulvár; a fogyasztói figyelem.

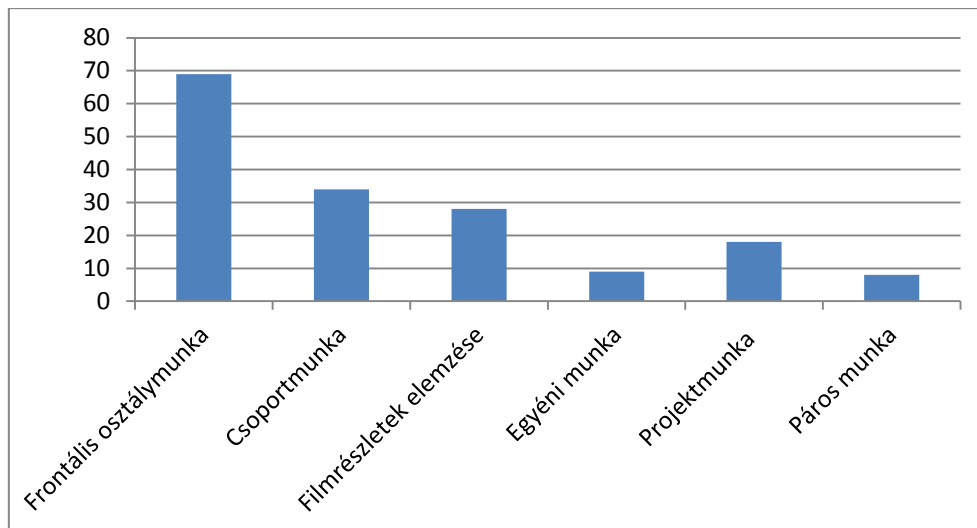
A fentebb megnevezett tartalmak azt igazolják, hogy a tanórákon tárgyalt korszerű ismeretek megfelelő elméleti háttérrel adnak a tizenéves tanulók médiatudatos és digitális kompetencia fejlesztéséhez. Az elemzett óravázlatok szerint érintik a valóságos (offline) és a virtuális (online) kommunikációt, foglalkoznak a mediatiszt, globális nyilvánosság jogi és etikai (lásd netikett) vonatkozásaival, a média működésével és hatásmechanizmusával. A tanórák tartalmi arányait közelebbről megvizsgálva a leginkább súlyozott terület (kb. a tanórák 40%-án) a média társadalmi szerepével, 25–25% a médianyelv és a médiahasználattal, 10%-ban pedig a média kifejező eszközeivel kapcsolatos tartalmak (lásd 2. számú ábra).

## 2. számú ábra: A médiaórák főbb témakörei



A következő kérdésünk az, hogy a mozgókép-kultúra és médiaismeret órák mennyiben elmélet-, vagy gyakorlatorientáltak? Milyen tevékenységek jellemzik médiaórákat? Az elemzett óraterv alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy a tervezett tananyag feldolgozása közösen, jellemzően a kérdező-kefejtő módszerrel történik, frontális osztálymunka keretében. A médiaoktatók viszonylag gyakran alkalmazzák a 2–4 fős tanulói csoportok számára kiadott kutatási és gyűjtőmunkákat, illetve az előzetesen megadott szempontrendszer alapján kivitelezett filmrészlet elemzést.

## 3. számú ábra: A médiaórák típusai az órai tevékenység jellemzői szerint



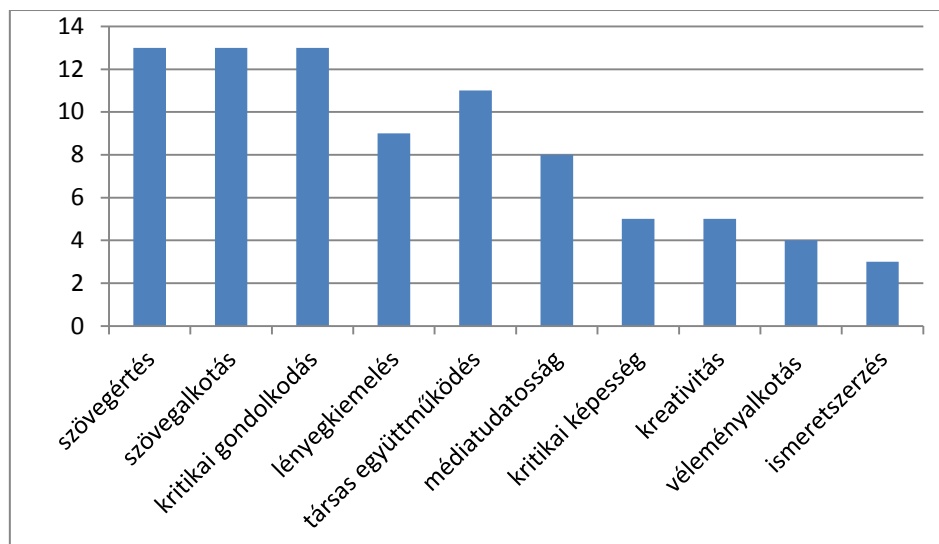
A médiaoktatók tervezeteiben arra is láttunk gyakorlatot, hogy a tanár kolléga miként él a virtuális tanterem lehetőségével. A saját fejlesztésű tantárgyi honlap internetes tanteremként szolgál – a tanórák támogatásával, kiegészítésével, a tanulók együttműködő készségeinek fejlesztésével, az online tanulás elsajátításának céljával. A közösségi online felületet arra is használják, hogy a tanulók kitöltsék az órákon elhangzott ismeretekre vonatkozó kérdőíveket – úgynevezett „*Játékos tudáspróba*” keretében – vagy a *Socrative* nevű interaktív szavazóprogram segítségével mérjék fel a diákok megszerzett ismereteit. A világháló nyújtotta lehetőség széles körű alkalmazásába az is belefér továbbá, hogy az oktató a tanulókkal közösen használt felületre feltöltse prezentációit, az ajánlott irodalmakat és a témához tartozó hasznos linkeket. Találtunk továbbá olyan kollégát is, aki az óraterve szerint az ún. *Learningapps* – interaktív feladatszerkesztő – felületetnek is ad szerepet a médiaórán. A módszer lényege, hogy az egymással összefüggő tartalmakat, ismereteket, fogalmakat különböző játéktípusokban teszi a tanulók számára értelmezhetővé, lásd pl. keresztrejtvény, szöveg kiegészítés, *Legyen Ön is milliomos!*, stb.

A fentebb megnevezett – az újmédia eszközökhöz is kapcsolódó – oktatási módszerekkel azt igazoljuk, hogy a médiaoktatásban teret nyertek azok a tevékenységközpontú, kreatív médiapedagógia eszközök, melyek biztosítani tudják az élményt adó, játékos és alkotó tanórai elfoglaltságokat.

A továbbiakban arra a kérdésre igyekszünk választ adni, hogy a tanórai tevékenységek a digitális kompetencia és a médiatudatosság mely készségeire gyakorol fejlesztő hatást. Az elemzett óratervek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a médiaoktatók a mozgóképkultúra és médiaismeret órák keretében is a kulcskompetenciák – pl. a kritikai

gondolkodás, a szövegértés és szövegalkotás, a társas együttműködés készségei – fejlesztésére törekednek.

#### 4. számú ábra: A tanórai tevékenységek fejlesztő hatása a digitális kompetencia és a médiatudatosság vonatkozásában



Érdeemes azonban felhívni arra a figyelmet, hogy az óratervekben a digitális kompetencia még ritkán kerül megnevezésre, hasonlóan az állampolgári kompetenciához és a vizuális látásmódhoz.

A középiskolákban a médiaoktatás tanórán kívüli tevékenységei is meghonosodtak. Az egyik észak-magyarországi település gimnáziumában például heti rendszerességgel tartanak filmklubot, ugyanitt az évente megrendezett Frankofónia program keretében francia filmnapokat is tartanak. Általánosnak mondható, hogy a középiskolákban a médiatanár vezetésével működtetik az iskolarádiót, az iskolaújságot, illetve a tanulók tevékenyen részt vesznek a gimnázium honlapjának tartalommal történő megtöltésében is. Az iskolák dokumentumaiból az is kiderült, hogy a gimnáziumokban a tanulók kedvelik a heti rendszerességgel működő, *Médiamixer* elnevezésű film- és médiaklubot, melynek keretében megismerkedhetnek az újságírás, a filmkészítés technikai és szerkesztési alapjaival, a prezentációs technika módozataival, illetve a kreatív online tartalom előállítás formai elemeivel is.

Összegzésül azt mondhatjuk, hogy az iskolai dokumentumok – nevelési tervek, pedagógiai programok, tanmenetek és óratervek – tartalmi az oktatási intézmény földrajzi elhelyezkedésétől függetlenül követik a Nat-ban és a Kerettantervben előírt kialakítandó kompetenciák és képességek fejlesztéséhez rendelt témaköröket. A vizsgált írásos fejlesztési tervek azt is alátámasztják, hogy a jól átgondolt és megtervezett tanórai, és tanórán kívüli

médiaoktatással csaknem valamennyi keresztterületet képesek vagyunk lefedni, ezzel elérhetőnek tűnnek a tantárgy nevelési céljai.

### **Összegzés**

Tanulmányunkban a médiaértés, a médiaműveltség, a digitális írástudás fejlesztésével kapcsolatos iskolai munkát a nemzetközi trendek szempontjából igyekeztünk láttatni. Azt mondhatjuk, hogy a magyar törekvések jól követik a nemzetközi trendeket – ez vonatkozik az oktatás mögött meghúzódó fogalomkészletre és a médiaoktatás pedagógiai célrendszerére. A fentiekben ugyanakkor kiemeltük a magyar sajátosságokat: a keresztterületi formák mellett Magyarországon a mozgóképkultúra és médiaismeret keretein belül lehetőség van arra, hogy a médianevelés önálló tantárgyként jelenjen meg; ugyanakkor lehetőség van a médianevelés integrált formáira.

A médiaoktatás fogalmát széles jelentéstartományban értelmeztük: a szakórai munkán kívül megfigyeltük a tantárgyi koncentráció megoldásait, az órán és iskolán kívüli tevékenységeket. A vizsgált mintánk nem reprezentatív – eredményeink összegzése során figyelembe kellé vennünk, hogy természetesen nem (vagy csak érintőlegesen) beszéltünk olyan iskolákról, amelyekben nincs médiaoktatás. Itt kell rámutatnunk a magyar gyakorlat következő sajátosságára: a vonatkozó dokumentumok lehetővé teszik, sőt kötelező területként értelmezik a médianevelést, amit azonban nagyon sok iskolában nem vesznek elég komolyan.

Tanulmányunkban három iskolában végzett mélyfúrásaink eredményét tettük közzé. Ezek többszemponútú elemzések, amelyek igyekeztek a médiaoktatás iskolai beágyazottságát minél sokrétűbben elemezni. Mmind a három helyszínt belehelyeztük a régiós összefüggésbe, igyekeztünk továbbá a médianevelés helyzetét összekapcsolni az iskola arculatával. Láthattuk, hogy az iskolák szociokulturális háttere nagyban meghatározza a médianevelés feladatait. Megpróbáltuk megfogalmazni ezen kívül, hogy a tanári személyiség, az életút, és a szakmai pálya miként rajzolja ki a médianevelés helyzetét egy iskolában – a fentiekből az is következik, hogy egy elkötelezett és felkészült tanár nagymértékben meg tudja határozni iskolája médianevelésének színvonalát. A tanárok a tanterveket és az órai munkát a saját elképzeléseik és lehetőségeik (felkészültségük, végzettségük, koruk) alapján alakítják: a tárgy arculatát másként képzei el az a tanár, akinek első és eredeti szakja a magyar nyelv és irodalom, ismét más modellt képviselnek a rajz- és környezetkultúra felől érkező pedagógusok – ez utóbbiak fogékonyabbak a kreatív tevékenységre.

A kutatásból és a szerzők tapasztalatai alapján kirajzolódnak a médiaoktatási gyakorlatok bizonyos típusai. Az iskolák eszerint többfajta pedagógiai cél szolgálatába

állítják a médiaoktatást: a meghatározó célkitűzés a Nemzeti alaptantervvel és a Kerettantervvel összhangban a kritikai médiaértés fejlesztése, amely a társadalomban való állampolgári részvételhez szükséges kompetenciákat állítja a középpontba. Az iskolák technikai felszereltsége tapasztalataink szerint megfelelő, ezeket a felszereléseket többféle terv szerint alakították ki és fejlesztik – bizonyos iskolákban a társadalmi felzárkóztatás a hangsúlyos, másutt a kreatív munka.

A szülőkkel folytatott beszélgetéseinkből az derült ki, hogy a szülőket foglalkoztatja a gyerekek eszközhasználatára és az elektronikus médiumokhoz fűződő viszonya. A szülők egyik része az eszközök használatában szocializációs-integrációs lehetőségeket lát, másik részük az alkotó módon történő mozgóképzés jelentőségét hangsúlyozza, mert ebben látja az eszközök megismerésének legjobb módját. Tulajdonképpen eltérő hangsúlyokkal, de valamennyi szülőben megjelennek a gyerekeikért érzett aggodalom hangjai – a szülők részben a családi környezettől, részben az iskolától várják a gyerekek felkészítését a digitális világ kihívásaira. A médianevelés sajátos alkalmat ad a szülők, a tanárok és a diákok együttműködésére, hiszen érintkezésük éppen azoknak az eszközöknek a segítségével történik, amelyek természete és társadalmi szerepe megértésére az iskolai fejlesztőmunka irányul.

A médianevelés helyzetét és beágyazottságát a következőképpen foglalhatjuk össze: megvan a területtel kapcsolatos oktatáspolitikai szándék, jól érzékelhető a médianevelés iránti igény a szülők és a diákok oldaláról. Az iskolákban elkötelezett tanárok, dolgoznak, akik a legtöbbször egyszemélyes munkacsoportot alkotnak egy-egy intézményben. Kétségtelen, hogy fejleszteni kell a tanárképzés és –továbbképzés szakmai és módszertani vonulatát, valamint a tanárok közötti tapasztalatszerését.

## Irodalom

Bokor Tamás (2015): Médiaértés. In: Aczél Petra (szerk.): *Műveljük a médiát!* Wolters Kluwers Kiadó, Budapest.

Hartai László (2015): *Médiaesemény-esettanulmányok*. Wolters Kluwers Kiadó, Budapest.

Herzog Csilla és Racsko Réka (2012): Hol tart a hazai médiaoktatás? A tizenévesek médiaműveltségének empirikus vizsgálata a tudatos médiahasználat és kritikus médiafogyasztás vonatkozásában. *Oktatás és Informatika Online*. 7. szám

<http://www.oktatas-informatika.hu/2012/07/herzog-csilla-racsko-reka-hol-tart-a-hazai-mediaoktatas-a-tizenevesek-mediamuveltsagenek-empirikus-vizsgalata-a-tudatos-mediahasznalat-es-kritikus-mediafogyasztas-vonatkozasaban>

Horváth Zsuzsanna (2013): A médiatudatosságra nevelés. Tények, reflexiók, példák. In: Nagy-Király Vivien (szerk.): *Médiatudatosság az oktatásban*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.

Knausz Imre: Megértés, értelmezés, műveltség. Médiakultúra és ifjúsági kultúra: a mai pedagógia arkhimédészi pontja. (<http://www.knauszi.hu/megertes.html>)

Kerettanterv-2012: 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jogállásának rendjéről <http://kerettanterv.ofi.hu/>

Nat-2012: 110/2012. (VI. 4) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

[http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy\\_doc.cgi?docid=A1200110.KOR](http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200110.KOR)

James Potter (2014): *Media literacy*. University of California, Santa Barbara – Seventh edition. Thousand Oaks, California, SAGE Publications, Inc.

Recommendation (2006): RECOMMENDATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC)

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=HU>

//Ajánlás (2006): Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról (2006/962/EK)

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32006H0962>

A kulcskompetenciák az Ajánlás mellékletében olvashatók: Melléklet – Kulcskompetenciák az egész életen át tartó tanuláshoz – Európai referenciakeret//

Szijártó Imre (2015): A médiaműveltség fejlesztésének módszertana. In: Bodnár Gábor, Szentgyörgyi Rudolf (szerk.): *Szakpedagógiai körkép III. Művészetpedagógiai tanulmányok*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.